

Çağdaş

DERGİ

“Çağdaşlık ifade özgürlüğü ile başlar...”

Sayı: 4 / Nisan 2022

medya(E)tik

GAZETECİLİK ETİĞİ: ZOR AMA MÜMKÜN

Prof. Dr. Süleyman İrvan

ETİK: GAZETECİLİKTE DERDE DEVA MI?

Prof. Dr. L. Doğan Tılıç

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİ HABERLEŞTİRMEK

Funda Şenol Cantek

TÜRKİYE MEDYASINDA OMBUDSMANLIK DENEYİMİNİN BİLANÇOSU

Faruk Bildirici

DİPLOMASİ MUHABİRLİĞİ:

DOST MUSUN, DÜŞMAN MI? ETİK KAYGI BU SORUYU YENER!

Hilal Köylü

VERİ GAZETECİLİĞİ VE ETİK

Başak Özen

MEDYANIN MANİPÜLASYONLARI:

“HİÇBİR ‘GERÇEK’, ‘HABER’İN ÖNÜNE GEÇEMEZ” Mİ?

Kıvanç El

Gazetecinin temel görevi, gerçekleri nesnel bir biçimde, çarpıtmadan, sansürlemeden aktarmaktır.

Gazeteci, demokratik değerlere ve insan haklarına aykırı yayın yapmamalıdır.

Haber, yorum ve görüşler okur ve izleyicinin yayının niteliğini anlayabilmesini sağlayacak biçimde, açıkça birbirinden ayrılmalıdır.

Sahibi

Çağdaş Gazeteciler Derneği Adına
Genel Başkan
Can Güleryüzlü

Tasarım

Enes Berk Demirkol
Müge Özlem Tuzcuoğlu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Hale Gönültaş

Kapak İllüstrasyonu

Müge Özlem Tuzcuoğlu

Haber Müdürü

Nermin Pinar Erdoğan

Yönetim Yeri - İletişim

Şehit Gonenç Caddesi,
Çankaya Belediye Zabıtası Yerleşkesi,
Maltepe - ANKARA
cagdasdergi@gmail.com

Yayın Kurulu

Can Güleryüzlü
Hale Gönültaş
Nermin Pinar Erdoğan
Rabia Deniz
Erdem Güner

🐦 twitter.com/cgdgenelmerkez
📘 facebook.com/CagdasGazeteciler

Gazetecilik etiği: Zor ama mümkün
Prof. Dr. Süleyman İrvan

4

Etik: Gazetecilikte derde deva mı?
Prof. Dr. L. Doğan Tılıç

6

Kadına yönelik şiddeti haberleştirmek
Funda Şenol Cantek

10

Türkiye medyasında ombudsmanlık deneyiminin bilançosu

Faruk Bildirici

12

Diplomasi muhabirliği: Dost musun, düşman mı? Etik kaygı bu soruyu yener!

Hilal Köylü

16

Veri Gazeteciliği ve Etik
Başak Özen

20

Medyanın Manipülasyonları:
“Hiçbir ‘gerçek’, ‘haber’in önüne geçemez” mi?

Kıvanç El

24

ÇGD, 68 kuşağının bıraktığı miraslardan biridir.

27

İkinci Adım
Mehmet Yaşın

30

Medya ve Etik

“Türkiye’de gazetecilik, meslek ilkeleri ve etik kurallar yok sayılarak yapılmaktadır” cümlesi kimileri için çok keskin bir ön yargı gibi gözükse de yaşadığımız sorunlara, en azından çözümcü bakanlar açısından temel argümanlardan biridir.

Çünkü her geçen gün daha da derinleşen Türkiye medyasındaki gazeteciliğin etik sorunları, toplumsal alanı da dönüştürmekte, hatta doğal seyrine tabiri yerindeyse darbe vurmakta.

Basının “demokratik toplumların, yönetimlerin ayrılmaz bir parçası olduğu” gerçekliğini dile getirdiğimiz her mecrada devamında sıralarız: “Medya, topluma bilgi ve haber sunar. Kamuoyu oluşumuna katkı sağlar. Toplum (halk, kamu) adına iktidarlar üzerinde gözetim ve denetim işlevi görür. Tüm bu yollarla demokratik yönetimin sağlıklı şekilde işlemesine katkıda bulunur.”

Bu sıralamayı, her şeyden önce böyle bir katkının olabilirliğinin bizzat medyanın kendisinin demokratikleşmiş olduğu ön kabulü ile yapıyoruz.

Etik kurallar da tam da bu ön kabul esas alınarak, mesleğin ‘olması gerektiği’ gibi yapılmasını zorlayan araçlardır.

Türkiye medyasının büyük bölümü için bugün - yıllardır süren yapısal sorunların önümüze birike birike geldiği günümüzde - etik kuralları anımsamak ne yazık ki lükse dönüşmüş durumda. Oysa gazetecilik mesleği, diğer birçok mesleğe göre, etik kuralların daha ön planda olduğu bir meslek.

Bir işin etik kurallar çerçevesinde yapılmasının gerekliliğini anlamlandırmanın, iyinin ancak kötü durumlar yaşandığında anlaşılması gibi bir zorluklar içerdiği kesin. Biz de bu kesinlikten hareket ederek, yapılan haberlere ve yaşananların aktarılma şekline bakmanın aslında etiğin önemini yeterince göstereceği kanaatindeyiz.

Bu bağlamda Çağdaş Dergi’nin “Medya ve Etik” sayısında gazetecilik etik kurallarının yaşamsal önemini; medyanın siyasal rejimler ve sermaye yapılanması kaskacında araç-sallaştırılmasının neden olduğu etik sorunları hem teorik hem de örneklerle sayfalarımıza taşıdık.

Gazetecilikte etik kurallar yok sayıldığında, gazeteciliğin de anlamını yitirdiğinin bilincine varmak, lüks değil mesleki zorunluluktur.

Keyifli okumalar,

Can Güteryüzlü

Prof. Dr. Süleyman İrvan
Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi

Gazetecilik etiği: Zor ama mümkün

Akademisyen olarak iletişim fakültelerinde ders vermeye başladığım 1996 yılından beri en çok verdiğim ders gazetecilik etiğidir. Ayrıca yazdığım makaleler de ağırlıklı olarak gazetecilik etiği üzerinedir. Bu birikime rağmen gazetecilik etiği üzerine yazmanın hiç de kolay olmadığını farkındayım.

Bunun en temel nedeni şu: Aslında gazeteciliğin olduğu gibi her mesleğin etiği, etik ilkeleri var. Bu ilkeler mesleğin en doğru biçimde nasıl yapılması gerektiğini ortaya koyar. Ancak gazetecilik etiği alanı kanaatimce diğer mesleklerdeki gibi kolayca yorumlayabileceğimiz ilkelerden oluşmuyor. Gazetecilik alanında her sorun kendine özgü özellikler taşıyor ve dolayısıyla neyin doğru neyin yanlış olduğunu kolayca söyleyivermek mümkün görünmüyor. Örneğin aşı karşıtı bir mitingi haber yaparak mitingde söylenenleri aktarmak etik açıdan doğru mudur, yanlış mıdır?

Bir başka konu da, etik karar verirken 'ilkelerden mi hareket edeceğiz' yoksa 'olası sonuçları öngörerek mi karar vermeliyiz' meselesi. Ben derslerimde, gazetecilik alanında iki temel etik anlayış olduğunu; Immanuel Kant'a dayandırılan görevci etik anlayışın ilkelerle göre hareket etmeyi

önerdiğini; John Stuart Mill'e dayandırılan faydacı etik anlayışın ise sonuçlara göre karar vermenin daha doğru olacağını savunduğunu anlatıyorum.

Elbette her zaman bir üçüncü yol da söz konusu olabilir ve bir gazeteci pekâlâ hem ilkeleri göz önünde bulundurabilir hem de olası sonuçları dikkate alabilir. Ama gazetecinin öncelikle etik davranışı önemsemesi gerekiyor. Bir gazeteci etik ilkeleri lüzumsuz görüyorsa onunla etik tartışmaya girmenin bir faydası olmuyor.

Gazeteciliğin misyonu: Gerçeği aramak ve aktarmak

Etik ilkelerle göre gazeteciliğin en önemli misyonu gerçeği aramak ve aktarmaktır. Gazetecilik doğruları söyleme mesleği olarak tanımlanır ve kanaatimce gazeteciliği daha iyi anlatan başka bir tanım yoktur. Bu misyon çerçevesinde gazetecilik etik ilkelerini ele almak daha doğrudur.

Etik Gazetecilik Ağı kurucusu Aidan White, journo.com.tr'de Orhan Şener'in sorularına verdiği bir cevapta, "Ben dünyada 400 kadar etik kodu inceledim ve 5 temel ilke olduğunu gördüm. O temel ilkeler doğruluk, bağımsızlık, tarafsızlık, insanlık ve hesap verebilirlik olarak sıralanabilir" demektedir.

Ben de uzun süredir etik ilkeler üzerinde çalışan bir akademisyen olarak bu ilkelerin daha kapsayıcı olması gerektiğini ve **10 temel gazetecilik ilkesi** olarak benimsenebileceğini düşünüyorum.

1. Doğruluk: Gazeteciliğin kuşkusuz en önemli ilkesi doğruluktur. Çünkü nihayetinde her haber eninde sonunda doğruluk ile ilişkisi bağlamında tartışılıyor. Eğer bir haber doğru değilse zaten başka tartışmalara girmenin bir anlamı kalmıyor.

2. Dürüstlük: Gazeteciliğin ikinci ilkesi dürüstlüktür. Bu ilke daha çok haber için bilgi toplama sürecinde gazeteciden beklentiyi ortaya koymaktadır. Haber kaynağına karşı dürüst olmak, kaynaklara verilen sözleri tutmak, gizli kaynakları korumak bu ilke çerçevesinde değerlendirilir.

3. Editöryal bağımsızlık: Gazeteciliğin üçüncü ilkesi editöryal bağımsızlıktır. Her ne kadar büyük medya holdinglerinde gazeteci bağımsızlığı sorunlu görünüyorsa da, editöryal bağımsızlık özgür ve etik gazeteciliğin olmazsa olmazıdır. Bu kavram, gazetecinin haber yaparken herhangi bir dış etki altında kalmadan hareket etmesinin önemini anlatmaktadır. Böylece gazeteci çıkar gruplarına, reklam verenlere, patronaja karşı bir koruma kalkanı sahibi olmaktadır.

4. Nesnellik: Gazeteciliğin dördüncü ilkesi nesnelliktir. Nesnellik ve tarafsızlık kavramları sıklıkla karıştırılıyor. Ben gazetecinin taraf olabileceğini, hatta insan hakları, savaş ve şiddet karşıtlığı gibi konularda taraf olması gerektiğini ancak nesnellikten de ödün vermemesi gerektiğini savunuyorum. Peki nedir o halde nesnellik? En basit anlatımla bir haberde aktarılan bilgilerin doğru olması anlamına gelir. Gazeteci taraf olduğu konularda haber yaparken bile gerçeği çarpıtamaz, olanı farklı gösteremez.

5. Adil olmak: Gazeteciliğin beşinci ilkesi adil olmaktır. Adil olmak, tartışmalı konuları haber yaparken gazetecinin tüm taraflara hakkaniyetli biçimde yer vermesini, taraflardan birine haksızlık etmemesini anlatmaktadır.

6. Zarar vermemek: Gazeteciliğin altıncı ilkesi zarar vermemektir. Bu ilkeyi çok önemsiyorum. Gazeteciler haber yaparken özellikle mağdur konumundaki bireylere zarar vermemeyi temel almak zorundadırlar. Çocuklara ilişkin haberlerde, şiddete, tacize, tecavüze uğramış kadınlara ilişkin haberlerde zarar vermemesi ilkesi çok önemlidir. Gazetecinin ayrıca masumiyet

karinesine uygun davranması gerektiği de ilke kapsamında değerlendirilmelidir.

7. Cesaret: Gazeteciliğin yedinci ilkesi cesarettir. Özellikle araştırmacı gazetecilik açısından gerekli olan cesaret sayesinde gazeteci gizlenen gerçekleri gün yüzüne çıkarmak için çaba gösterebilir, korkmadan güç odaklarını karşısına alabilir.

8. Barışçıl olmak: Gazeteciliğin sekizinci ilkesi barışçıl olmaktır. Her ne kadar tartışmalı bir ilke gibi görünse de, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından oluşturulan Gazetecilerin Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi'nde de vurgulandığı gibi, "Gazeteci haber ve yorumlarında çatışmacılığı değil, barış gazeteciliğini esas almalıdır. Taraflara eşit mesafede durarak, sansasyonel habercilikten kaçınmalıdır. Çatışmaların görünür ve anlık etkileri yerine uzun vadeli ve travmatik etkilerine odaklanmalıdır. Barış girişimlerini görmezden gelmemeli, desteklemelidir." Gazeteci, sorunların barışçıl biçimde çözümü için çaba göstermeli, barış gazeteciliği yapmalıdır.

9. Teyit etmek: Gazeteciliğin dokuzuncu ilkesi teyit etmektir. Bir bilgi doğru gibi görünse bile her gazetecinin görevi, aldığı her bilgiyi teyit ettirmek, yani doğrulamaktır. Günümüzde ortaya çıkan etik sorunların önemli bir kısmı bu eksiklikten kaynaklanmaktadır.

10. Hesap verebilir olmak: Gazeteciliğin onuncu ilkesi hesap verebilir olmaktır. Gazeteci, yaptığı haberlerin sorumluluğunu almalı, yanlış çıkmışsa suçu başkalarına atma kolaylığına kaçmamalı, özür dileyerek hatasını düzeltmelidir. Bunu yapabildiği oranda iyi bir gazeteci olacaktır.

Medya sahiplik yapısındaki sorunlar, geleneksel medyanın neredeyse yüzde 90'ının iktidar kontrolünde olması, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü tarafından yayımlanan basın özgürlüğü raporları, Türkiye'de gazetecilik mesleğinin etik dışında başka önemli sorunları da olduğuna işaret ediyor elbette. Ancak "zaten özgür değiliz" gibi bir kolaycılığa kaçmadan gazetecilik etiğini önemsemek ve ilkelerin uygulanması için çaba göstermek zorundayız. Bu bağlamda medya ombudsmanı Faruk Bildirici'nin çabalarını önemsiyor ve medya kuruluşları tarafından bu çabaların desteklenmesi gerektiğini vurgulamak istiyorum.

Etik: Gazetecilikte Derde Deva Mı?

Bugün dünyanın neresine giderseniz gidin, hem gazeteciler hem de vatandaşlar arasında gazeteciliğin “olması gereken” haline dair algıdan iyiden iyiye uzaklaştığına dair bir rahatsızlık görürsünüz! Bu rahatsızlığa karşı sunulan reçetelerin başında da etik vardır. Gazeteciler etik ilkelere uyarırsa gazetecilik de iyi olur!

Gazetecilik cam fanus içinde dış etkenlerden bağımsız olarak yapılabilen bir meslek olsa, bu doğru olabilirdi! Ne yazık ki, yapısal sorunları bireysel bir erdem olan etikle aşabilmeyi ummak, liberal çoğulcu medya kuramlarının kendi açmazlarını aşmak için sığındıkları bir alan değilse, fazlaca iyimserlik oluyor.

Yapısal Çürümüşlüğe Karşı Bireysel Erdem?

Her meslek sosyolojik olarak bir güven ilişkisidir ve gazeteciliğe dair yaygın kabullerden biri de onun “doğruyu söyleme mesleği” olduğudur. Gazetecilik etiği de bu ön kabul üzerine inşa edilir.

“Doğruyu söyleme mesleği” olarak gazetecilik, liberal-çoğulcu kuramların idealize ettiği ve “olması gereken”e dair bir tanım olarak dururken, “olan” haliyle gazeteciliğin doğruyu söylemekten epey uzak olduğu gittikçe daha belirginleşmiş, bu nedenle gazeteciliğe olan güven de dibe vurmuştur.

“Olan” haliyle gazeteciliğin, özellikle 1980’lerden sonra “yeni medya sahiplik yapısı”nın sektöre hâkim olmasıyla birlikte, liberal-çoğulcu kuramların “olması gereken”in alabildiğine uzağına düşmesi,

Marksist medya kuramlarının liberal kuramlar karşısında ezici bir üstünlük sağlamasına da yol açmıştır. “Olan” haliyle gazetecilik, liberal kuramların tanımladığından epey ters bir noktaya düşüp; “doğruyu söyleme”, “tarafsızlık”, “nesnellik”, “olup biteni olduğu gibi yansıtan bir ayna”, “yasama, yürütme ve yargı erklerini kamu adına denetleyen dördüncü kuvvet”, “adil olma” gibi kendinden beklenen işlevleri yerine getirmeyen olduğu görüldükçe, liberal-çoğulcu kuramlar da köşeye sıkışmaya başladılar. Etik, bu sıkışmışlık içindeki liberal kuramlar için bir son sığınak oldu: Medya bütün bu işlevlerini yerine getirebilecekti ama ah bir gazeteciler mesleğin etik kurallarına uysalardı!

Bu hiç de geçerli bir yaklaşım olmasa da, medya ve etik tartışmasının yararsız bir tartışma olmadığı, tersine medyanın da bir mücadele alanı olduğu düşünüldüğünde “olan” gazeteciliğin “olması gereken”e doğru zorlanmasında etiğin yararlı bir araç olduğu görülür.

Etik/Ahlâk: Eylem ve Özgürlük

Ahlâkı dine bağlı bir kavram olarak tartışanlar “niyet”e vurgu yaparlar. Oysa ahlakın niyetlerle değil, insanın eylemi ile ilgili olduğu ve bireyin eyleminin diğerleri üzerindeki etkilerini sorguladığı, meslek etikleri bağlamında son derece nettir. Her mesleğin de ontolojisi, kurallar ve ilkeler bütünü, o mesleki pratiğin insanlara zarar değil yarar sağlamasını garanti altına almaya çalışır. Dolayısıyla ahlâk, özellikle de meslek ahlâkı, niyetlerle ilgilenmez, eylemcidir.

Utaniyorum ama gazeteciyim

TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'DA GAZETECİLİK

L. Doğan Tılıç

İlgişim
Bugünün Kitapları

Ahlâk, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, güzel ile çirkinin ayrımını ortaya koyar ve bireyin eylemini, diğerleri üzerindeki etkisine bakarak iyi ya da kötü olarak değerlendirir. Eyleminden ve sonucundan bireyi sorumlu tutar.

Eyleminden sorumlu bir birey tartışma konusu olduğunda, özgürlük, ahlâkla ilişkili son derece önemli bir kavram olarak tartışma alanına girecektir. Özgür olmayan bireyler, kendi iradeleriyle belirlemedikleri eylemlerinin sonuçlarından sorumlu tutulabilirler mi? Hukuk bunun yanıtını vermiş ve eylemlerini sağlıklı bir akılla kontrol edemeyen “akıl hastaları”ni cezai sorumluluktan muaf tutmuştur.

Ancak ahlâk, dinden bağımsız olduğu kadar hukuktan da bağımsızdır. Hiçbir yasa neyin etik olduğuna karar veremez.

Ahlâkın bireye içkin olduğunu, bireyin eylemlerini başkaları üzerindeki sonuçlarına bakarak değerlendirildiğini ve hem dinden hem de hukuktan ayrı olduğunu saptamak, ahlâk ve özgürlük ilişkisini çok daha yaşamsal kılmaktadır. Her türden eylemi tümüyle efendisi tarafından belirlenen

ve özgürlüğün kırıntısına bile sahip olmayan bir kölenin ahlâken sorumlu tutulması mümkün müdür?

Gazeteci, ancak mesleki değerlere bağlı, onların çiğnenmesine isyan eden ve kendini gerçekleştiren bir özgürlüğe sahip olduğunda gazetecidir. Bu, bireye içkin ahlâki sorumluluğu daha da pekiştiren bir yaklaşımdır.

Yapmak istediklerini yapmanı engelleyen yasal sınırlar olmaması, yapmak istediklerini yapamaman için zincirlere vurulmamış olman (negatif özgürlük), özgür sayılmak için yetmez. Yapmak istediklerini yapabilmenin araç ve olanaklarına da sahip olman gerekir ki, bu türden bir (pozitif) özgürlük anlayışı politik hak taleplerinin ve o talepler için mücadelenin de önünü açar.

Şimdi şu soruları sormak gerek: Gazeteci kendini gerçekleştirme, yani “doğruyu söyleme” noktasında özgür mü? Doğruyu söylemenin olanak ve araçlarına sahip mi? Eğer değilse, yaptıklarının/ eylemlerinin ahlâki sorumluluğundan muaf mı sayılır? Bu durumda ahlâkın bireye içkinliğinin ne anlamı kalır?

Çürümüşlüğü Yapısı ya da Yapının Çürütücülüğü

Gazetecilik, doğruyu söyleme mesleği olarak kabul edildiğinde, doğruyu söyleminin önüne dikilen her engelin etik problem ürettiği de kabul edilmelidir.

Ayrıntı Dergi'nin 10. sayısında, “AKP Döneminde Medya”yı (Tılıç; 2015) tartışırken, gazeteciliğin nasıl bir medya yapısı ve işleyişi içinde yapıldığını da uzun uzadıya anlatmıştım:

Gazeteciliğin karşı karşıya olduğu temel sorunlar ve nedenleri, ancak medyanın ekonomi-politiğine odaklanılarak saptanabilir. Bunu yaptığımızda, dünden bugüne yaşanan sorunların temelinde iki ana etkenin yattığını görebiliriz: Medya sahiplik yapısı ve devlet/iktidar. Sahiplik yapısı ve devlet/ iktidar faktörlerinin bu mesleğin doğuşundan beri “doğruyu söyleme” önünde, belli dönemlerde artan veya azalan oranlarda, engel olduğunu, doğruyu söylemeyi zorlaştırdığını, hatta olanaksızlaştırdığını görürsünüz.

Medya alanında, 1980'li yıllarda, küresel düzeyde, neo-liberalizm salgınına paralel olarak önemli yapısal değişimler yaşandı. “Asıl işi gazetecilik olan” geleneksel medya sahiplerinin hâkim olduğu bir yapıdan, asıl işleri gazetecilikten başka her şey

olan yeni medya sahiplerinin hâkim olduğu bir yapıya geçildi. Türkiye’de bu dönüşüm 90’ların ortasında tamamlandı.

Bankacılık, turizm, inşaat, otomotiv, enerji, ticaret gibi ekonominin gazetecilik dışında her alanında faaliyet gösteren patronlar, bu faaliyet alanlarının yanına gazeteciliği de eklediler.”

Eğer bilgiyi üreten ve dağıtanlar, ekonominin gazetecilik dışında her alanında at oynatan kâr ve küresel hegemonya amaçlı çok uluslu korporasyonlarsa, onların sağladığı bilgiye nasıl güvenebiliriz? Onların hâkim olduğu ve kurguladığı bir medya yapısı içinde doğruyu söylemek mümkün müdür?

Yapısal olarak, yoksulların, işçilerin, emekçilerin ve onların sorunlarının görülmesine izin vermeyen, toplumun ezen ve ezilenlerinin adil bir şekilde temsil edilmediği, kamusal yararı değil kamu kaynaklarının çarçur edilmesine yol açan özelleştirmeleri, deregülasyonları, zenginin daha da zengin olmasına yol açan bir düzeni savunan medyadan etik/ahlâki davranış beklenebilir mi? Böyle bir yapı içinde, bir patronun ücretli işçisi olarak çalışan gazeteci kendini ve doğruyu söyleme mesleğini ne kadar gerçekleştirebilir? İş güvencesinden yoksun oldukları için korkak ve ürkek bir habercilik yapan, her türlü baskıya açık hale gelmiş gazetecilerin, mesleğin etik ilkelerine bağlılıkları ne kadar sağlanabilir? Bu koşullarda, gazeteciliğin etik ilkelere bağlı olarak yapılabilmesinin önemli koşullarından editoryal bağımsızlık ne ölçüde var olabilir? Patron çıkarlarının, “doğru”dan çok daha önemli olduğu bir medya yapısı içinde, gazetecinin kimi haber kaynaklarıyla mesafesini tümüyle yitirip onların sözcüsü olması ne kadar engellenebilir?

Dün Türkiye’de ansiklopedi savaşları, tencere tava, nevresim savaşları ile, hatta promosyon olarak bir “kadınla çıkmak” veya “mezar yeri vermek” gibi medya etiğinden en bihaber okuru bile tiksindiren biçimlerde sürdürülen; dünyada en saygın medya kuruluşlarının Irak işgaline giderken, bile bile yalanlar söylemesi biçiminde yapılan gazetecilik, işte bu sorulara yol açan medya yapısının ürünüdür.

Küreselleşme, dijitalleşme ve Etik

A.H.Arsenault ve M. Castells (2008), “Küresel Multi-Medya İş Ağlarının Yapısı ve Dinamikleri” makalelerinde, bütün dünyayı bir ağ gibi saran yedi büyük multi-medya korporasyonu sayar. (Time

Warner, Disney, Murdock’un News Corporation’ı, Bertelsmann, NBC - General Electric, CBS ve Viacom). Bu multi-medya korporasyonları yalnızca haber üretimini değil; kitap, sinema, müzik gibi kültürel üretimin tüm alanlarını kontrol ederler. Arsenault ve Castells, bu dev uluslararası korporasyonların girdikleri her ülkede deregülasyonları ve özelleştirmeleri savunarak ve farklı yollarla iktidarlara dayanarak kendilerine yol açtıklarını da saptılar. Çürümenin temelinde de asıl olarak medyanın bu sahiplik yapısı vardır.

Öte yandan, ne interneti ne de onun “bağımsız bloglar”ını başlı başına bir özgürlük ortamı, siyasi elitlerin ve korporasyonların müdahalesinden azade bir mecra olarak görmek mümkündür (Morozov, 2011). Bizde twitter âleminin AKP trollerini, Fuat Avni’nin kimliğini ve etkisini, başka otoriter rejimlerde diktatörlerin hizmetindeki “ücretli bloggerlar”ı göz önüne getirdiğimizde, internetin ya da yeni iletişim teknolojilerinin, arkasındaki ideoloji ve politik güçten bağımsız olarak pek de etkili olmadığını görürüz.

Medya, küresel olarak, bir tür ordu gibi, neoliberal ortdodoxluğun manifestosunun savunma ve saldırısında kullanılmaktadır. Etiğinin ya da etik dışılığının ürettiği yer de burasıdır.

UNESCO’nun uzun yıllar boyu sürdürdüğü evrensel bir mesleki ilkeler bütünü - evrensel gazetecilik etik ilkeleri - oluşturma çabalarının sınırlı bir başarısından söz edilebilir. Elimizde gazetecilik mesleğinde nelerin yapıldığı ve nelerin yapılmaması gerektiğine dair bir ilkeler bütünü olsa da, olduğu gibi tüm ülkelerdeki gazeteciler tarafından benimsenmesi söz konusu değildir.

Bir mesleki pratiğin farklı coğrafyalarda farklı olmaması gerektiği, evrensel ilkelerin pekâlâ olabileceği, başka bazı meslekler özelinde ve gazetecilik için kuramsal olarak kolaylıkla savunulabilir. Hekimlik, söz gelimi, bir hayat kurtarma ve insanı yaşatma mesleğidir. Dünyanın neresinde olursa olsun, diline, dinine, rengine bakmadan insanı yaşatmaya çabalayan kişiye hekim denir.

Öte yandan, her ülkenin kendi özel durumu olduğu, bu özelliklerin farklı etik ilkeleri öne çıkarmayı gerektirdiği görülmelidir. Son derece karmaşık ve birbirinden farklı özellikler gösteren ülkeler dünyasında tek ve mutlak bir etiği dayatmanın anlamı da olanağı da yoktur (Kunczik, 1999: 6).

Sonuç

Medya ve etik tartışmasında işin kolayı, gazetecilik mesleğinin yapılması ve yapılmaması gerekenlerini sıralamak, denetleyici kurum ve kuralları saymak ve gerek medya kuruluşlarının gerekse de birey olarak gazetecilerin bu ilkeler doğrultusunda davranmasını beklemektir.

Sorunu böyle çerçevelediğimizde, gazetecilik öğrencilerine etik ilkeleri öğretmek, ezberletmek, gazetecileri belli aralıklarla etik ilkelerden sınava tutup mesleğin kurallarını unutmamalarını sağlamak yeterli olurdu.

Keşke etik öğretilir ve öğrenildiğinde de mutlaka ona uygun davranılabilen bir şey olsaydı.

Ne yazık ki, gazetecilik etiği eğitiminde sağlanan gelişmelere ve yeniliklere karşın etik sorunlarda en küçük bir azalma gözlenemiyor.

Gazetecinin neyi yapıp neyi yapmaması gerektiği; meslek ilkeleri, davranış kodları, Türkiye özelinde, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin, tüm dünya örneklerini kapsamlı bir şekilde irdeleyerek oluşturduğu Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi ile ortaya kondu (<http://www.tgc.org.tr/bildirge.asp>). Mesleki pratiğe dair doğrudan bir medya ve etik tartışması için ekteki linkten Bildirge'yi okumak yararlı olacaktır.

Böyle kapsamlı bir Bildirge'nin varlığına karşın, Türkiye gazeteciliği her türden etik ilkenin her gün kolayca çiğnendiği, kendi etik ilkelerini ilan eden medya kuruluşlarının bile ilan ettikleri ilkelere uymadıkları, gazetelerin ombudsmanlarının ya gazetelerinin etik dışı davranışlarını meşrulaştırmak ya da etik ilkeleri kendi çalışanlarına kabul ettirebilmek için çırpındıkları bir pratikle maluldür.

Medyanın yukarıda işaret edilen yapısı, yeni sahipliğin karakteri, medya dışı alanlarda yürütülen faaliyetler, denetimsiz ticarileşme, vb. bir mesleki çürümeye yol açarken, böyle bir yapı içerisinde birey olarak gazetecinin doğruyu söyleyebileceğini düşünmek naif bir yaklaşım olur. Yapının bu çürüten etkisi karşısında, bireysel erdemın direnmesi son derece zordur. Ayrıca, sorunu yalnızca bireysel düzeyde ele alıp, yapıya radikal müdahaleyi akla getirmedikçe, mevcut medya yapısının alternatiflerini yaratmadan etik sorunlara çözüm aradıkça, en iyimser ihtimalle zaman zaman bir iki gazeteci ve medya kurumu tu kaka ilan edilse de, bataklık sivrisine üretmeye devam edecektir.

Etik tartışmasında medyanın yapısını vurgulayan bu yazıdan pek çok sonuç çıkarılabilir. Çıkarılmaması gereken tek sonuç ise, ar damarını çoktan çatlatmış "gazeteciler"ın, yaptıklarının bu medya yapısı nedeniyle mazur görülebileceğini düşünmeleridir. Etik ya da ahlâk, eninde sonunda, bireye içkindir ve en zor koşullarda dahi, "delilik raporuna" sahip olmayan her gazeteci davranışlarından sorumludur.

Kaynakça:

H. Arsenault&M. Castells, 2008, The Structure and Dynamics of Global Multi-Media Business Networks, International Journal of Communication 2, 707-748.

Evgeny Morozov, 2011, The Dark Side of Internet Freedom: The Net Delusion, New York: Public Affairs.

Michael Kunczik, (Ed.), 1999, Ethics in Journalism, Bonn: Friedrich Ebert Stiftung.

L. Doğan Tılıç, 2015, AKP Döneminde Medya: Tape Tape kullanılan gazetecilik, Ayrıntı Dergi, Sayı 10: 82-90.

TGC, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi, <http://www.tgc.org.tr/bildirge.asp>

Not: *Bu yazı büyük ölçüde Ayrıntı Dergi'nin 2015 yılı 11. sayısında yayınlanan "Medya ve Etik: Yapısal Çürümüşlüğe Karşı Bireysel Erdem" makalesinden kısaltılarak aktarılmıştır.*

Funda Şenol Cantek

Kadına yönelik şiddeti haberleştirmek

“Kadına yönelik şiddet”, “kadın cinayetleri” kavramları günlük konuşmalara, akademik araştırmalara, sosyal sorumluluk çalışmalarına, savunuculuk faaliyetlerine dahil olalı epey oldu. Haliyle haber medyasının ve sosyal medyanın gündeminde de önemli yer kaplıyor. Bu konularda akademik çalışmalar yapan, savunuculuk faaliyetleri yürüten veya şiddete maruz kalanlara hukuki/manevi destek sunan kişiler/kurumlar olarak ne zaman biraraya gelsek, “Kadına yönelik şiddet geçmişe göre arttı mı, yoksa medya tanıklığının etkisiyle daha görünür mü oldu?” tartışmasına giriyoruz. Önceleri ikinci savdan yanaydım. Çünkü, akademik ilgi alanım gereği arşivlerde sık vakit geçirdiğimden, “hunharca işlenmiş” cinayetler sonucu hayatını kaybetmiş, ağır şiddet gördüğü için fiziken ve ruhen yaralanmış, kendisini cezalandırmak için çocuklarını kurban eden kocalarını zindana attırmak için uğraşan veya ölmek için öldüren çileli kadınlara dair haberlere çok rastlıyordum. Bunlar bazen “kader kurbanı”, bazen de “cani kadınlar” olarak sunuluyorlardı okura. Hemen belirtmeliyim ki, o haberlerin odağında yer alan kadınlar, mahkeme kapılarında da, hastanelerde de, karakollarda da ya yalnız ya da sadece aile bireyleriyle birlikte fotoğraflanmış oluyorlardı. Bugün memnuniyetle gözlemlediğimiz, özellikle şiddete karşı yükselen kadın dayanışması o dönemde söz konusu değildi.

Çoktandır, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesi için her alanda yapılan düzenlemeleri, imzalanan sözleşmeleri ve bunların ne ölçüde hayata geçirildiğini izleyen bir projenin içindeyim. Bu projenin çıktılarını beni ikinci savdan uzaklaştırıp ilkinde yaklaştırdı zaman içinde. Kadına yönelik her türden şiddet, yani fiziksel olanın yanı sıra, sembolik, ekonomik ve benzeri şiddet türleri de giderek artıyor. Bunun elbette tek sebebi yok ama dünyada ve Türkiye’de yükselen muhafazakar

cinsiyet politikalarının eril iktidarı ve ataerkil normları tahkim edici karar ve uygulamaları başta gelen sebeplerden. Kadın hareketinin yıllara dayanan kazanımlarının önce azar azar, sonra da İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması gibi kararlarla, topyekun yok edilmeye çalışılması; kadına yönelik şiddette cezasızlık veya iyi hal indirimi ve hepsinden önemlisi kadını aile içine hapseden, eşlik, evlatlık ve annelik kimliğini idealize eden, özgürlük ve eşitlik taleplerini marjinalleştiren, kadın düşmanı denebilecek bir söylemin siyasette ve gündelik ilişkilere hakim olmasını da eklemek gerek.

Medya tanıklığı

Medya sektörü, özellikle de anaakım denilen yüksek satışlı/ratingli yayınlardan oluşan bölümü, rekabete dayanan ve “kötü haber”in, trajik ve “anormal” olan içeriklerin rağbet gördüğü ön kabulüyle var olagelen bir yapı, bir dinamik. Kadına yönelik şiddet haberlerinde de aynı cinsiyetçi tavır, rekabetçi ve satışa/tıklanmaya yönelik yayın politikasının izleri gözlenebiliyor. Kadınlar söz konusu olduğunda da, diğer dezavantajlı gruplar gibi, eksik temsil dediğimiz, anaakım medyada yer bulamama, temsil edilememe sorunu başlıbaşına önemli. Fakat bu temsilin niteliği de en az yokluğu kadar sorun yaratabiliyor. Kadına yönelik şiddet konusunda medya tanıklığının son yıllarda dikkat çekici bir şekilde artması, anaakım medyanın aniden bu konuda duyarlılık geliştirdiğini göstermiyor bize. Birçok örnekte, bu konuda kamunun edindiği duyarlılığın kazanca dönüştürüldüğünden bahsedebiliriz. Vahşice işlenmiş cinayetler, ısrarlı takip ve tehdit, çocukların da karıştığı şiddet vakaları, sistematik fiziksel şiddet ve benzeri olayları konu eden, çarpıcı görsellerle dramatik etkisi arttırılmış haberler, okur/izleyici çekeceği varsayımıyla eskisinden daha sık yer buluyor bu

ŞÜPHELİ KADIN
ÖLÜMÜ YOKTUR
GİZLENEN ERK*
ŞİDDETİ VARDIR

Fotoğraf: Serra Akcan

mecralarda. Sosyal medyada bu mecralara yapılan referanslarla paylaşılan haberler, söz konusu medyanın tıklanma sayısını da arttırıyor.

Bunun yanında, şiddete maruz kalan kadınının yaşadıklarına dolaylı veya dolaysız olarak mazeret üreten, mağduru suçlu konumuna yerleştiren, faili mağdur kisvesine büründüren haberlerden de söz etmek gerek. Cinayetin kıskançlık veya karşılıksız aşk sebebiyle işlendiğinden bahseden; şiddete maruz kalan kadının alkollü ve dekolteli olduğunu araya sıkıştıran; boşanmak üzere olduğu karısını sevgiliyle “yakalayınca” gözü dönen namus ehli erkek portreleri çizen haber medyasının şiddet suçlarına ortak olduğunu söyleyebiliriz rahatlıkla.

Polisiye olayların, kayıp kişilerin, aile içi cinayetlerin, tacizin, tecavüzün konu edildiği, tefrika biçiminde süren ve popüler isimlerin sundukları sabah programları son zamanlarda kadına yönelik şiddete, özellikle de cinayetlere fazlasıyla yer vermeye başladılar. Bir psikolog, bir emniyet mensubu ve bir de hukukçu eşliğinde, alternatif bir cinayet soruşturması yürütülüyor bu programlarda. Çoğunda bir ahlak mahkemesi de kuruluyor. Fazilet, erdem, namus, sadakat sözleri havada uçuşuyor. Oldukça yüksek rating alan bu programların ilgi alanları ve gündemleri benzerleriyle rekabet içinde belirleniyor. Bu programlar bir dönem eşini, çocuklarını terk ederek “başka erkeğe kaçan” kadın profilleri ile seyirciyi günlerce oyalıyor, yapılan tahlillerle kadın düşmanlığını besliyor, sosyal medyaya, sözü geçen kadınların çirkinlikleri, “edepsizlikleri”, arzularına gem vuramamaları ile ilgili malzeme veriyordu. Kılık kıyafetleri, konuşma tarzları ve beden dilleri itibarıyla taşralı, gayri medeni bulunup küçümsenen

stüdyo konuklarının birbirleriyle girdikleri kavgalar, yaşadıkları ilişkiler capslere konu oluyor, günlük sohbetlerin vazgeçilmez espri malzemesi haline geliyordu. Son zamanlarda cinsel saldırıya maruz kalarak öldürülen genç kadınların hikayeleri rating malzemesine dönüşmüş görünüyor. “Kurbanın” gençliği ve güzelliğinin yarattığı dramatik etkinin, “sahipsizliği”, yoksulluğu, “yasak aşk” veya istismar ihtimalinin seyircide ilgi uyandırdığı fark edilince rakip kanallar benzer hikayelerin peşine düşmeye başladılar. Kimi aile, hukuk sistemine duyduğu güvensizlik ve çaresizlikten bu programlardan medet umuyorlar. Fakat ne yazık ki kimi aile bireyleri için televizyonda görünmek ve bunun karşılığında küçük da olsa bir ödeme almak başka her şeyden önemli olabiliyor.

Kadına yönelik şiddet haberlerinin medyada yer bulması elbette önemli. Bu konuda kamu vicdanını harekete geçirebilmek ve etkili önleyici politikalar üretilmesini sağlamak için önemli bir araç medya tanıklığı. Fakat dikkat edilmesi gereken, bu tür haberlerin medyanın değil, mağdurun işine yarayacak şekilde hazırlanıp sunulması. Haber dilinin, üslubunun etik ilkelere uygun, kişilik haklarına saygılı olması, mağduriyeti önemsizleştirmeyen ve ona mazeret üretmeyen bir yaklaşımın benimsenmesi önemli. Mağdurun kimliği açık edilirken fail özenle anonimleştirilmemeli. Habere eşlik edecek görsel, mağduru ve yakınlarını rahatsız edecek, haberi amacından saptırarak nitelikte olmamalı. Yürütülen soruşturmayı etkileyecek nitelik taşımamalı. Belki de hepsinden önemlisi, muhabir bu tür haberleri hazırlarken mesleki zaafalarını, yöneticisi ise ticari kaygılarını bir tarafa bırakmalı.

Faruk Bildirici

Türkiye medyasında ombudsmanlık deneyiminin bilançosu

Medyada özdenetim girişimlerinin tarihi hayli eski. 1960 yılına kadar uzanıyor. Günümüzde bazı gazetelerin künyesinde yer alan “Basın meslek ilkelerine uymaya söz vermiştir” cümlesi ve her yıl 24 Temmuz’da kutlanan Basın Bayramı, o günlerden kalma bir anı.

O girişim, ilkeli yayıncılık ve basının kendini denetlemesi açısından dönüm noktasıydı. İsveç Basın Konseyi örnek alınarak, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın öncülüğünde Basın Ahlak Yasası hazırlanmıştı.

10 maddelik metnin uygulanmasını denetlemek üzere Basın Şeref Divanı kurulması da öngörülüyordu. Gazeteciler, gazete sahipleri ve meslek kuruluşları başkanları 24 Temmuz 1960’da imzaladıkları taahhütnamenin gereği olarak gazetelerin künyesine “Basın Ahlak Yasasına uymayı taahhüt etmiştir” yazmışlardı. Etkili olamayan kurul, 1967’de dağılmıştı. Bu başarısız deneyimi aşmak üzere sonra da çeşitli girişimler oldu. Yine meslek örgütlerinin öncülüğünde, 1968’de yapılan Basının Kendini Kontrolü Semineri ve 1975’te İkinci Basın Kurultayı toplandı. 1988 yılında itirazların gölgesinde Basın Konseyi kuruldu. Gazetecilerin ve medya kuruluşlarının büyük bölümünün benimsemediği Konsey de etkili olmadı.

Etik bildirge ve ilk ombudsman

Bu girişimlerin ardından Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin 1998’de Basın Senatosu ve Meslek İlkelerini İzleme Komitesi oluşturması, sonuç alıcı bir adım oldu. TGC, Umur Talu önceliğinde bir komisyonun hazırladığı bildirge, 18 Kasım 1998’de yürürlüğe girdi. Türkiye gazeteciliğinin en geniş katılımıyla hazırlanmış etik ilkeler metniydi bildirge. Üç bine yakın gazeteci ve meslek örgütü imza koymuştu.

Umur Talu, 1998 sonunda Milliyet’in Genel Yayın Koordinatörlüğü görevine geldiğinde Okur Temsilciliği düşüncesini yaşama geçirme fırsatı buldu. Yavuz Baydar’a Milliyet’in ombudsmanı olmasını önerdi. Anlaşmaları zor olmadı, zira ombudsmanın çalışma koşulları hakkında hemfikirlerdi. Haber ombudsmanı editoryal açıdan bağımsız olmalı ve gazetenin patronu, yönetimi ve editörleri tarafından desteklenmeliydi. Baydar’ın ilk yazısı 22 Mart 1999’da yayımlandığında Türkiye medyasında haber ombudsmanlığı, Türkçedeki adlandırmasıyla ‘okur temsilciliği’ başlamış oldu.

Ombudsmanlığın başlatılmasını Doğan Medya Grubu’nun sahibi Aydın Doğan da destekliyordu. Nitekim üç ay geçmeden Doğan Medya Yayın Konseyi kuruldu ve 1 Aralık 1999’da, Atatürkçülük,

Karikatür: Tan Oral

bağımsızlık, laiklik, hukuk devleti, demokrasi ve insan hakları kavramlarının yer aldığı, yedi maddelik temel ilkeler açıklandı.

Aydın Doğan'ın başkanlık ettiği Yayın Konseyi'nde Doğan Hızlan, Güneri Cıvaoğlu, Hakkı Devrim, Doğan Heper, Oktay Ekşi, M. Ali Yalçındağ ve Ertuğrul Özkök bulunuyordu.

Aklanma çabası

Konseyin kuruluşunun açıklandığı basın toplantısında Aydın Doğan, böyle bir konseye gerek duyulmasını "gazetecilik mesleğinin son yıllarda fazla tartışılmasına" bağlamıştı:

"İçimize dönüp haksız olduğumuz noktaları düzeltmemiz lazımdı. Batı'daki örnekleri de tetkik ettik. Sonunda yayın konseyini kurduk. Türk basın sektörünün iyileştirmesi konusunda katkı olursa kendimi bahtiyar hissedeceğim."

Aydın Doğan açıkça söylemiyordu ama Milliyet'te ombudsmanlığın başlatılması, bir yayın konseyi kurulması ve yayın ilkeleri belirlenmesinin asıl nedeni aklanma isteğiydi. Yakın geçmişte medya kirlenmişti, hem de çok kirlenmişti. 1980'lerde, sadece yayıncılıkla iştigal eden ailelerin çekilmesi ve medyada sahiplik yapısının değişmesiyle birlikte başlamıştı olumsuz yöndeki dönüşüm.

Gazeteler, bankacılıktan sigortacılığa, turizmden petrolcülüğe kadar birçok sektörde faaliyet

gösteren holdinglerin parçası hâline gelmişti. Gazetelerin yeni sahipleri için, bir gazete ya da derginin diğer firmalarından farkı yoktu. Yeni patronların ilk hedefi, gazetecilerin sendikadan istifa ettirilmeleriydi. Böylece gazetecilerin patron karşısındaki güçleri kırıldı.

1990'larda özel televizyonlar ve radyoların yayına başladığı dönemde, gazete sahipleri radyo ve televizyonlar kurup satın alınca medya kartelleri oluştu. Yeni medya toplumun sorunlarına odaklanma, kitlelerin sesi olma gibi gazetecilik iddialarından hızla uzaklaşmış, işverenlerin sesi hâline gelmişti. Yeni medya kartellerinin sahipleri, bir yandan medya gücünü özelleştirmelerden pay almak için kullanırken, bir yandan da siyaset mimarlığına soyunmuştu.

Güneydoğu'da PKK ile mücadelede hukuk dışı yöntemlerin uygulanmasına, faili meçhul cinayetlerin yoğunlaşmasına, Kürt medyasının bombaların hedefi olmasına seyirci kalan medya, 28 Şubat döneminde de askerin siyasete müdahalesinin aygıtı olmuştu. Genelkurmay'da üretilen sahte andıcı bile haber yaparak, Mehmet Ali Birand ve Cengiz Çandar gibi gazetecilerin işten atılmalarına yol açmışlardı.

Bunlar olup biterken genel yayın yönetmenleri, patronların dilek ve talimatlarını uygulayan görevliler hâline gelmişlerdi. Editoryal bağımsızlık ihlalleri artmış, patronlar yazı işleri ve haber

merkezlerinin odağına yerleşmişti. Giderek 'dördüncü kuvvet' olmaktan çıkıp, güç odaklarının elindeki bir silaha dönüşüyorlardı.

Gazetecilik meslek etiği bir yana bırakılmış, medya asli işlevinden uzaklaşmıştı. Böyle olunca da medyanın okur ve izleyicilerin güvenini kaybetmesi, tartışılır hâle gelmesi, suçlamalara muhatap olması doğaldı.

Medyanın bu görünümünden uzaklaşıp okurun güvenini yeniden kazanması, gazetecilik etiğine sarılmasıyla mümkündü. Ancak yayın ilkeleri belirlemek, ombudsmanlık ve yayın konseyi kurmak yeterli olamazdı. Medyanın siyasetle iç içe geçmişlikten kurtulması, iş çevreleri başta olmak üzere güç odaklarının sesi olmaktan çıkması, editoryal bağımsızlığının sağlanması, egemen ideolojinin uzantısı olmaktan çıkarılması gerekirdi.

Ama böyle olmadı, sahiplik yapısı ve ideolojik konumları nedeniyle olamazdı da. Medyanın asli işlevine dönmesi yerine sadece gazetecilik etiği ve ombudsmanlığın öne çıkarılmasıyla yetinildi.

Ombudsmandan beklenen

Nitekim DMG Yayın Konseyi'nin tek etkinliği 2002'de 'yayın ilkeleri' hazırlamak oldu. İlkelerin 21 Ağustos 2002'de açıklanmasının ardından Hürriyet'te de Okur Temsilcisi göreve başladı.

Okur Temsilcisi olan Doğan Satmış, aynı zamanda Yazı İşleri Müdürü'ydü. Medya eleştirmeni Ragıp Duran, Doğan Medya Grubu'nun yayın ilkeleri ilan etmesi ve ombudsman görevlendirmesini o günlerde şöyle yorumlamıştı:

"DMG, Doğan grubunun çıkarlarını ve bağımlı olduğu siyasi-iktisadi-ideolojik kutbun ve sistemin çıkarlarını savunmakla görevlidir. Bu uğurda da evrensel ya da yerel her türlü etik kuralını şimdiye kadar binlerce kez çiğnemiş, bundan sonra da çiğnemeye devam edecektir."

Haklı da çıktı, gazetecilik ilkeleri çiğnenmeye devam edildi. Okur Temsilcisi ve Yayın İlkeleri, sürekli olarak grup çıkarlarının gözetilmesini önleyemedi.

Okur Temsilciliği uygulamasında da sorunlar çıktı. Umur Talu'nun Milliyet yönetiminden ayrılmasından sonra Yavuz Baydar'ın yönetim desteği zayıfladı. Ankara Temsilcisi Fikret Bila'nın Irak Kürtleri ve ABD Dışişleri Bakanlığı hakkındaki haberini eleştiren bir yazı yazınca ipler koptu. Baydar 20

Eylül 2004'te kovulurken, yerine gazetenin eski genel yayın yönetmeni Derya Sazak getirildi.

O sırada Dinç Bilgin'in şirketlerine TMSF el koymuş, Bilgin de Sabah ve ATV'yi Turgay Ciner'in sahibi olduğu Merkez Yayıncılık'a satmıştı. Doğan Grubu'nda olduğu gibi bu grupta da okur nezdinde güven ve itibar kaybı yaşanıyor. Bu ilişkinin onarımına katkıda bulunması için Yavuz Baydar'ı Okur Temsilcisi yaptılar.

Üç büyük gazetede (Hürriyet, Milliyet ve Sabah) okurların muhatabı vardı artık. Okur temsilcileri, her pazartesi, okurları itirazları değerlendiriyor, gazetede gördükleri hataları ve etik sorunları yazıyorlardı.

Bu özdenetim mekanizmasının zamanla diğer medya kuruluşlarında da yaygınlaşacağı umudu doğmuştu. Ama öyle olmadı. Uzun süre üç gazeteyle sınırlı kaldı okur temsilciliği.

Arada isim değişiklikleri oldu. Hürriyet'te Doğan Satmış'ın 2007'de ayrılmasının ardından okur temsilciliğine Kurumsal İletişim Direktörü Temuçin Tüzecan getirildi. Onun da ayrılmasının ardından, 2010'da bu görevi ben devraldım.

Milliyet'te de Derya Sazak'ın 2012 yılında ikinci kez genel yayın yönetmeni olması üzerine yardımcısı Belma Akçura okur temsilcisi oldu.

2013 yılında Cumhuriyet'in de 'yayın ilkeleri' metni hazırlaması ve okur temsilciliğini başlatmasıyla ombudsmanların görev yaptığı gazetelerin sayısı dörde yükseldi. Okur Temsilcisi Güray Öz, aynı zamanda Cumhuriyet Vakfı Yönetim Kurulu üyesiydi. Haftada iki gün yazmaya devam etti.

Sabah'ta Yavuz Baydar'ın Okur Temsilciliği, TMSF'nin gazeteyi 2007'de Ciner'den geri alması ve Çalık Grubu'na satmasından sonra da devam etti. Gazete tamamen AKP iktidarının kontrolüne geçmişti; Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın damadı olan Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın ağabeyi Serhat Albayrak tarafından yönetiliyordu.

2013 Mayıs'ında Gezi eylemleri patladığında gazete yönetimi ile Yavuz Baydar arasındaki ilişkiler zaten gergindi. Baydar'ın, gazetenin Gezi eylemleriyle ilgili "Günaydın Gezi" manşetini eleştiren okur mektuplarına yer vermesinin ardından, işine son verildi.

Gezi eylemlerinden sonra artan ve 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sonra yoğunlaşan, basın ve ifade özgürlüğü üzerindeki baskılar

ombudsmanlığı da olumsuz etkiledi. Yavuz Baydar'ın yerine getirilen İbrahim Altay'ın 2018'de Daily Sabah'ın genel yayın yönetmenliğine atanmasından sonra Sabah'ın ombudsman köşesi boş kaldı.

Eylül 2018'de yaşanan yönetim değişikliği nedeniyle Güray Öz'ün ayrılmasından sonra Cumhuriyet'te de ombudsmanlık görevine atama olmadı.

Demirören Grubu'nun Milliyet'i satın almasının ardından da ombudsman köşesi 'Medya Analizi' haline dönüştü ve Milliyet Pazar'ın sayfalarına taşındı.

Ben de Doğan Grubu döneminde -yazılarıma müdahaleler olsa da- etkili bir okur temsilciliği yürütmeye çalışıyordum. Yazı İşleri ve gazetenin ünlü yazarları başta olmak üzere gördüğüm yanlış ve eksiklikleri Okur Temsilcisi köşesinde dile getiriyordum. 2012 yılında Sefa Kaplan'la birlikte güncellediğimiz Doğan Yayın İlkeleri, temel dayanağımdı. Sürekli müdahalelerle karşılaşsam da sürdürdüm bu görevi. Ama Demirören Grubu'nun Hürriyet'i almasından sonra okur temsilciliği misyonunu sürdürmekte zorlandım;

bazı yazılarımin sansürlenmesinin ardından Mart 2019'da gazeteden uzaklaştırıldım. Yerime başka bir gazeteci de getirilmedi.

Ancak yine de benim ve diğer meslektaşlarımin ombudsmanlık (Okur Temsilciliği) çabalarının gazetecilik açısından önemli bir deneyim olduğuna inanıyorum. Bu deneyimlerin en önemlisi de ombudsmanlığın editöryal bağımsızlık olmadan hakıyla yapılamayacağını görülmesi.

Zira ben ve diğer gazetelerdeki okur temsilcileri de hep engellemelerle, müdahalelerle karşılaştık. Kimi zaman patronajdan geldi bu müdahaleler, kimi zaman da gazete yönetiminden... Ombudsmanı (okur temsilcisini) vitrine koyup, etik ilkeleri içselleştirmeyince böyle sonuçlanması kaçınılmazdı bu deneyimin...

(* NOT: Bu yazı Hrant Dink Yayınları'ndan çıkan "Medya ve Nefret Söylemi" kitabındaki "Türkiye medyasında ombudsmanlığın on yılı: Nefret söylemi ve ayrımcılığa karşı mücadelede okur temsilciliğinin rolü" başlıklı yazımdan derlenmiştir.

Hilal Köylü

Diplomasi muhabirliği: Dost musun, düşman mı? Etik kaygı bu soruyu yener!

“Etik kaygı, gazetecinin son kararı için zorlayıcı önemdedir. Etik kaygıyla hareket ettiğine inanan gazeteci, hem işini en iyi şekilde yaptığını düşünür hem de halkın güvenini kazanır.”

Bu alıntıyı 2006’da tamamladığım “Türkiye’de Medya Etiği ve Gazetecilik” başlıklı yüksek lisans tezimden yapıyorum. Sahiplik yapısı, yönetimi, izleyici ya da okur kitlesi sürekli değişen, özellikle siyasi iktidarların hemen her dönem kontrol altına almak için türlü yöntemler geliştirdiği medya alanında gazetecilere düşen temel görevin ne olduğu ve bunu nasıl yapması gerektiği konusunda kafa yormaya başlamam üniversite yıllarıma uzanıyor.

Gazetecinin temel görevinin kamuoyunun çıkarını korumak, bunu yaparken de ‘doğru, tarafsız ve ilkeli’ habercilikten ödün vermemesi gerektiğini bugün sadece yolu iletişim fakültesinden geçenler değil medyanın her alanında çalışan tüm emekçiler nerdeyse ezber biliyor. “Kimin doğrusu, kimin tarafı, kimin ilkesi” tartışması dün olduğu gibi bugün de bitmedi ancak kesin olan bir şey var ki; siyasi iktidar kaynaklı baskı ve sansür politikaları yaygınlaştıkça gazetecilerin etik kaygıyla hareket etmesi her zamankinden daha çok hayati önem kazanıyor.

Gazetecinin bu kaygısını korumasının yani ne yazdığının, sunduğunun farkında olmasının, kamuoyu çıkarına zarar verecek her türlü girişimden uzak durmasının da, bugün her zamankinden daha güç ve zorlu bir mücadele gerektirdiğini de aklımızdan çıkarmazsak, ahlakın ve hukukun üstün olduğu demokratik bir toplum düzenine daha doğru dürüst bir katkımız olur.

Diplomasi ya da dış politika haberciliği üzerine yazmayı “etik kaygı” hatırlatması yaparak başlamayı özellikle tercih ettim. Çünkü bu kaygının gazeteciliğin her alanında bize temel rehber

olduğunu, hem kendi meslek pratiğimden hem de meslektaşlarımdan deneyimlerinden belleğime geçirdim. Niyetim; bu yazıyı yine “etik kaygı”nın önemiyle bitirmek.

Kamuoyu ülke mi, ülke kamuoyu mu?

Aslında temel görevi kamuoyu çıkarını korumak olan gazeteciye, diplomasi muhabirliği yaparken “ülke çıkarlarını gözetmek, korumak, kollamak”, hatta “sahip çıkmak” gibi ekstra bir misyon yükleniyor. Bunu da hükümet yapıyor elbet. Bu, öyle böyle bir “ülke çıkarı” değil. Mümkünse ülkenin genel tablosu, ikili siyasi ve diplomatik ilişkileri hakkında herhangi bir bilgi, analiz kaleme alırken gazetecinin olabildiğince kendi ülkesini öne çıkarması, parlak göstermesi, zaferler ilan etmesi, hiçbir eksiğe gediğe vurgu yapmaması, yanlışları dile getirmemesi isteniyor. Bu sadece Türkiye’de mi böyle? Hayır tabii ki. Ama bugün gelişmiş diye anılan, Türkiye’den daha demokratik sayılan ülkelerde bile basın ve ifade özgürlüğü adına, gazetecinin ülke çıkarını koruması gerektiği ancak varsa yapılan bir yanlış, bunun açıkça haberlere konu edilebileceği yönünde sesler yükseltilebiliyor. Kamuoyu çıkarı ve gazeteci etiği tartışmalarında, kamuoyu çıkarının ülke çıkarının da önünde olabileceğine dair hararetli tartışmalar sürüyor. Düşünün ki tartışılıyor. Ancak Türkiye’de her konuda olduğu gibi bu konuda da açık ve verimli bir tartışma ortamının olmadığını bilmek çok üzücü.

Türkiye’de hükümetler ısrarla gazeteciye “Sen bizim açığımızı ele veremezsin. Senin işin ülke çıkarını gözetmek” baskısı yapıyor. Kamuoyu çıkarı, ülke çıkarıyla öyle bir karıştırılıyor ki; bırakın ince detayları yazmasını, sırf bir olayın iç yüzünü doğru düzgün yazdı diye gazetecilere kırmızı kart çıkartılıyor. Bu kırmızı kartın detayları belli: Akreditasyon iptalleri, yasaklı gazeteci görülme,

“Hepsini imha ettik”

BÖYLE OLUR ESNAFIN PROTESTOSU!

hatta gazetenin ya da televizyonun yöneticilerine yapılan “Gelmesin o bir daha diplomatik toplantılara, katılmasın Dışişleri Bakanlığındaki açıklamalara” tarzında şikayetlerin yuvarlanıp, yuvarlanıp gazetecinin önüne konması. Bu durumlar işimizi yapmayı zorlaştırıyor ama bizler gazeteci olarak sadece ama sadece işimizi iyi yapmak zorundayız. İyi yapmak için en yüksek çabayı, etik kaygılarla göstermek zorundayız.

Gazetecinin de bilmesi, öğrenmesi gerek

Gazetecinin işini iyi yapması; yöneticilerinin ya da görev yaptığı alandaki haber kaynaklarının gözüne girmek değil. Elbette onlarla uyum içinde çalışırsa işi kolaylaşıyor ama çatışma riski de oldukça yüksek. Çatıştığında da sorunu çözebilmesi ya da kendine çıkış yolu yaratabilmesinde onun gazetecilik pratiğindeki becerisini ve deneyimini artırmasının aktif rol oynadığını buraya yazmadan geçmeyelim.

Diplomasi muhabirinin her şeyden önce uzmanlık alanının gerektirdiği bilgi ve donanıma sahip olması, değilse bu donanımı sağlamak için kendini geliştirmesi gerekiyor. Dış politika alanına uluslararası ilişkileri takip eden, dil bilen muhabirler yöneliyor ama bu muhabirlerin iç politikada yaşananları anlaması ve anlamlandırması da şart. Örneğin; Türkiye’deki hükümetin Suriye politikasının siyasi muhalefet tarafından nasıl değerlendirildiğini, hükümetin bu konuda siyasi ve toplumsal muhalefetle ne yaşadığını bilmeyen bir diplomasi muhabiri, Türk dışişleri bakanının bir başka ülkenin dışişleri bakanıyla düzenlediği ortak basın toplantısında Suriye konusunda verilen

mesajları anlamlandırması ve kamuoyuyla doğru bir biçimde paylaşması zorlaşabiliyor.

Kısacası; neyi, nasıl anlatacağını, yazacağını bilmekle başlıyor her şey. Aynı şey; konunun geçmişi hakkında fikir sahibi olunması gerektiği gerçeği için de geçerli. Bir dönem Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad’la yediği içtiği ayrı gitmeyen AKP Hükümeti’nin, Esad’a nasıl “üç ayda devrilecek” diye yüklenmeye başladığını, sonra bu yüklenmeyi en üst perdeden “Bu katilin dünyada hesap vereceğini göreceğiz” noktasına taşıdığını bilmeden oturup basit bir Suriye haberi yazmak mümkün değil.

Diplomatik seyahatler: İş mi, turistik gezi mi?

Dışişleri Bakanlığını, Türkiye’deki yabancı misyon temsilciliklerini izleyen diplomasi muhabirleri için en büyük açmaz; tarafsızlığı koruyup da kamuoyuna objektif ve doğru haberi sunma meselesidir. Çünkü gazeteci; diplomatik alanda da tıpkı diğer uzman gazetecilik dallarında olduğu gibi nerdeyse haber kaynaklarıyla bir arada yaşar. Resmi toplantılara, resepsiyonlara katılmanın yanı sıra, onlarla düzenli telefon görüşmeleri yapar. Her gazeteci için bu etkinliklerin yanı sıra davet edildiği yurt dışı seyahatlere katılmak “iyi fırsat” olarak görülür. Ama bu etkinliklerde ve seyahatlerde gazetecinin objektifliğini koruyamayacağı, haber kaynaklarıyla arasına mesafe koyamayacağı tartışması dün olduğu gibi bugün de bitmemiştir. Bu tartışmalarda sonu gelmeyen soruları belki biraz abartılı gelecek ama gerçeğe çok yakın bir örnekle özetlemek isterim:

“Senin seyahat masraflarını yabancı bir ülkenin büyükelçiliği karşılıyorsa, sen o seyahatte her şeyi, her zamanki gibi kritik edebilir misin? Paris’te iyi bir otele yerleştirildikten sonra o kentle ilgili gözlemlerini yazarken Paris Belediyesinin aslında doğru düzgün çevre temizliği yapamadığını yazabilir misin? Ya da Paris’te yaşanan insan hakkı ihlallerine, olduğu gibi ayna tutabilir misin?”

Türkiye’de çok az gazete yönetimi ya da yayın kuruluşu, çalıştırdıkları gazetecilerin bu açmazlarını gidermek için “Davete geliyoruz. Basın toplantılarından, brifinglerden yararlanacağız ama seyahat masraflarını biz karşılayacağız” yanıtı verir. Dahası “beleş” görülen bu geziler söz konusu olduğunda “Muhabirimiz gitsin de, gezsün, tozsün” yaklaşımı sergilenir. Ne yazık ki ben; “Dur o geziye diplomasi muhabiri değil de, başkası gitsin. Diplomasi muhabiri zaten çok geziyor” diyen gazete, televizyon, dergi yöneticilerini de gördüm, duydum. Bugün dünyanın hemen her yerinde davet karşılığı seyahatlere hiç gidilmemesi gerektiğine ilişkin tartışma da bitmemiştir ancak medya kuruluşları genel etik kurallarının dışında kendilerince kurallar da geliştirmişlerdir. Keşke o kuralları koyup, uygulayan medya organları Türkiye’de de yaygınlaşmış olsa. Ama o da yok!

Peki; diplomasi muhabiri ne yapacaktır? Burada gazetecinin kendisini koruyacak yani objektifliğine helal getirmeyecek olan duygu; işini yaparken her daim yüreğinde, aklında hissettiği “etik kaygı”dır. Tek ya da toplu halde gidilen seyahatlerde kimi gazeteci habere, öğrenmeye, araştırmaya odaklanır, kimisi turistik gezi havasına girer. Elbette ki turistik gezi de gazetecilikte gözlem yapmanın bir yoludur ama kim aşırıya kaçıyor, kim kaçmıyor tartışılmalıdır.

Günün sonunda gazeteci “Ben kamuoyunun çıkarını koruyorum, korudum. Kimsenin halkla ilişkiler elemanı gibi çalışmadım” diyebiliyorsa, işini doğru yapmıştır. Ama o işin doğruluğu da elbette denetlenmelidir.

Diplomatlarla nasıl ilişki kuralım?

“Haber kaynağından arkadaş, dost olur mu?” tartışması da diplomasi muhabirliğinde ayrı bir boyut kazanır. Ortalama gazeteci-haber kaynağı ilişkisinde gazeteciyi yanına çekmeye, dost kazanmaya çalıştığı düşünülen haber kaynağı (genellikle diplomat: hem yerli hem yabancı) gazeteciyle yakınlığı arttıkça “Dostluk başka, habercilik başka” felsefesiyle hareket edebilir. Bu

felsefeyle hareket ederken gazeteciye “Yazarken, bir kere daha düşün” mesajı verir. Gazeteci, dostluk kurduğu bu haber kaynağıyla ilgili bir haberi yazarken, haber kaynağının mı, kamuoyunun mu çıkarını düşünecektir? Kendine ve haberine nasıl çeki-düzen verecektir? Ki, gazetecinin de haber kaynağıyla ilişkisini dostluk seviyesine çıkarmak için çaba harcadığı dikkate alındığında bu ilişki daha da karmaşık hale gelecektir.

Gazetecinin haber kaynağını koruması, onun güvenini kazanması doğrudur ama haber kaynağının çıkarını değil kamuoyunun çıkarını koruması gerekir. Bu noktada da bir ‘etik kaygı’yla karşı karşıya kaldığımızı unutmamalıyım. Etik, yani gazetecilik ahlakı bize kamuoyu çıkarı için görev yaptığımızı söyler. O zaman dostluk mümkün müdür? Sadece sınırları belli bir dostluktan söz edebiliriz diye düşünüyorum. Eğer sınırları aşacaksak, haberi tamamen bir kenara koyduğumuzu unutmamamız gerekiyor. Haberi kenara koyduğumuzda da haber adına gördüğümüz, duyduğumuz bir bilgiyi, belgeyi, olayı unutmamız gerekiyor. Mümkün mü? Çok zor. Çok dikkat isteyen bir çizgi. Ben, gazetecinin tercihini habercilikten yana kullanması gerektiğine inanandanım. Ya siz?

Yoksa gazeteci mi “istenmeyen kişi” ?

“Dost musun, düşman mı” açmazı, diplomasi muhabiri ile ülkenin siyasi yönetimi arasındaki ilişki açısından da değerlendirilebilir ki o tam evlere şenlik. Gazetelerde, televizyonlarda sık sık “Başardık. AB’yi dize getirdik. Amerika’ya geri adım attırdık” gibi hükümet söylemlerinin doğrudan manşet olarak kullanıldığına, bu söylemlerin olduğu gibi gazeteciler tarafından içselleştirildiğine hepimiz şahidiz. Özellikle diplomaside gündem olan olayları hükümet söylemiyle okurlarınızla ya da izleyicilerinizle paylaşmıyorsanız yandınız. Düşmanı bırakın, istenmeyen kişi olabilirsiniz.

Baskı, tehdit nerden gelirse gelsin yine de gazeteci işini yapmakla yükümlü. Daha da basitini söyleyelim; doğrusunu yazmakla, anlatmakla yükümlü. Bu mesajımı son dönemde yaşadığımız bir olayla örneklemek isterim.

Amerika, Kanada, Fransa, Hollanda, İsveç dahil on yabancı ülkenin Ankara’daki büyükelçilikleri, sadece Ankara ile Avrupa arasında değil hükümetin Türkiye’deki siyasi ve toplumsal muhalefetle arasında da büyük krize yol açan iş insanı Osman

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN 'SAKIN SATIN ALMAYIN' DEMİŞTİ İŞTE TÜRKİYE'DE SATILAN FRANSIZ MALLARI

Kavala'nın tutukluluğuna itiraz için ortak bir bildiri kaleme alıp, Türk hükümetine "Kavala'yı derhal serbest bırakın" çağrısı yaptı. Türk Dışişleri, büyükelçileri Bakanlıkta uyarıp; hükümetin "Türk yargısına karışamazsınız, talimat veremezsiniz" şeklindeki tepkisinin nedenini anlatmaya, bir çeşit kriz çözmeye çalışırken, Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, büyükelçilerin "istenmeyen adam" ilan edilmesini, Türk Dışişleri'nin gerekeni yapmasını istedi.

Ankara'daki 10 yabancı misyon şefinin birden "istenmeyen adam" edilmesi, Türkiye'nin dış politikada tüm diplomatik kuralları yıkması anlamına geldiği gibi dış dünyayla aslında tamamen bağını koparması tehlikesini de içeriyordu. Uzun müzakereler ile kriz çözmek için yapılan diplomatik girişimleri sözü uzatmamak adına geçelim. Böylesi tuhaf, diplomasi ve hukuka sığmayan durum karşısında Türk Dışişleri ile büyükelçilikler arasında bir formül bulundu. Büyükelçilikler tek tek sosyal medya adreslerinden Türkiye'yi uluslararası hukuk kurallarına uymaya çağırmalarının görevleri kapsamında olduğuna dair bir mesaj paylaştı. Sonra bir baktık; iktidara yakın medya bu gelişmeyi büyükelçilerin geri adım atması olarak haberleştirdi. Haberlerin, hükümet temsilcilerinin değerlendirmelerinden önce gelmesi ise dikkat çekici. Bu medya, hükümetin sözcüsü müydü? Ne yazık ki, evet.

Büyükelçilerin mesajları Batı medyasında da yer buldu. New York Times, Erdoğan'ın geri adım attığını, Le Monde Erdoğan'ın büyükelçileri

istenmeyen adam ilan etmekten vazgeçtiğini, France 24 Erdoğan'ın "U dönüşü yaptığını" yazdı. Türkiye'de bugün muhalif medya olarak adlandırılan medyanın haberleri de Batı medyasıyla benzerlik taşıyordu. Uluslararası hukuku, diplomasiyi önüne koyan ve kafasındaki "etik kaygı"yla hareket eden muhabirler, gazeteciler olayı tüm yönleriyle analiz etmeyi, eleştiri oklarını herkese batırıp doğru yolu bulmaya çalıştılar. Erdoğan kadar yabancı diplomatların da hatası olduğunu söyleyen gazeteciler de, her iki tarafı hatalı bulan gazeteciler de, hükümetin "istenmeyen adam" tehdidinden payını aldı. Türk hükümetinin gazetecilere "dost ya da düşman" yaklaşımının benzerinin Avrupa'da ya da Amerika'da da olduğunu söyleyen gazeteci arkadaşlarım var. Ancak onların söyledikleri başka bir şey daha var: Hükümetler olumsuz eleştiriye sevmiyorsa da gazetecileri dinlemek, eleştiriye tahammül etmek zorunda olduklarını biliyor.

Burada biz gazetecilere düşen; yine doğrunun peşinde koşmak, sadece doğru olanı halkla paylaşmaya çalışmak. Bunu da ancak etik kaygıları içselleştirdiğimiz zaman yapabiliriz. Dostluk ya da düşmanlığı çok da umursamamalıyız. Gazeteciler için önemli olan kamuoyu çıkarının gözetilmesi, bu çıkarın korunması için toplumda var olan tüm kurum ve kuruluşlara eleştirel bakılması. İşimiz hep zordu ve zorlaşacak ama biz ne kadar ısrarlı olursak hukukun üstünlüğünün toplumda hâkim olmasına katkıda bulunacağız.

Başak Özen

Veri Gazeteciliği ve Etik

İnternetin, sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla birlikte kontrol edilemez bir veri artışı yaşandı. Bunun bir sonucu olarak “büyük veri” kavramından söz edilmeye başladı. Büyük veri, geleneksel veri analiz teknikleriyle işlenmesi mümkün olmayan, farklı hacimlerde ve heterojen olan verileri tanımlamak için kullanılıyor. [1] Büyük veri kavramı; hacim, hız ve çeşitlilikle birlikte ele alınıyor. Hacim, verilerin büyüklüğünü; hız, büyük verinin ne kadar hızlı işlendiğini; çeşitlilik ise video, metin, e-posta gibi farklı formatlardaki verileri ifade ediyor.

Büyük veri toplumsal, siyasal, teknolojik pek çok alana etki etmesinin yanı sıra gazetecilik pratiklerini de dönüştürdü. Bunun ilk örneğini Wikileaks Belgeleri’nde görmek mümkün. 2010 yılında Afganistan’daki savaşa dair belgelerin sızdırılmasıyla gazeteciler, ellerine geçen bu verileri kolektif bir çalışma sonucu haberleştirdiler. Yaklaşık doksan iki bin belgenin analiz edilip görselleştirildiği Wikileaks, veri gazeteciliğinde bir dönüm noktası olarak kabul ediliyor. Peki veri gazeteciliği nedir? Veri güdümlü gazetecilik (Data Driven Journalism), Yapılandırılmış Gazetecilik (Structured Journalism), Excel gazeteciliği (Excel Journalism) gibi adlandırmalarla da ifade edilen veri gazeteciliği kısaca, veriyle gazetecilik yapmak olarak tanımlanıyor. [1] Veri gazeteciliği, büyük veri setlerinin çevrimiçi araçlar ve yeni yöntemlerle toplanması, temizlenmesi, analiz

edilmesi, görselleştirilmesi ve hikayeleştirilmesi süreçlerini içeriyor. [2]

Dünya’da 2010 yılında Wikileaks araştırmaları ile popüleritesi artan veri gazeteciliğini sayısız çalışma izledi. NY Times, The Guardian bünyesinde ayrı veri haberciliği birimleri kuruldu. Türkiye’de ise Dağ Medya, www.verigazeteciliği.com gibi platformlar yayın hayatına başladı. Bunun yanı sıra günümüzde NewsLabTurkey, Medyascope, Teyit.org, Doğruluk Payı gibi platformlarda veri gazeteciliği haberlerine rastlamak mümkün.

Veri gazeteciliği, yeni teknolojiler kullanılarak yapılan, özellikle görselleştirme alanında yaratıcılığa açık, heyecan verici bir habercilik türü olarak öne çıkıyor. Fakat veri gazeteciliğinde etik sorunların neler olduğundan pek fazla söz edilmiyor. Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri Bölümünde tamamladığım “Veri Gazeteciliğinde Etik” başlıklı tez çalışması kapsamında konuyla ilgili gazetecilerin ve akademisyenlerin değerli görüşlerine başvurdum.

Veri Gazeteciliğinde Etik Sorunlar

Dikkat çekici bulgulardan ilki büyük veriye erişimde yaşanan eşitsizlik meselesi ile ilgiliydi. Büyük medya kuruluşları veri setlerine daha kolay erişim sağlarken, alternatif medya kuruluşları büyük veriye erişim konusunda o kadar şanslı değil. Yani ekonomik, sosyal ve politik gücü elinde

bulunduranlar, haber kaynaklarına kolay ulaşıyor. Bu güce sahip olmayanlar ise veri gazeteciliği ile ilgili projelerini gerçekleştirmede güçlük yaşıyorlar. Tez çalışması kapsamında görüştüğüm, alternatif medyada çalışan 1. Görüşmeci (Veri Gazetecisi), kadın cinayetleriyle ilgili planladığı veri gazeteciliği projesi için resmi verilere ulaşamadığını dile getirdi. Görüşmeci, bu nedenle çalışmasının kapsamını medyaya yansıyan kadın cinayetleriyle sınırlandırmak zorunda kaldığını belirtti:

Projeye başladığımda öncelikli amacım kadın cinayetleriyle ilgili resmi verileri elde etmektir. Bunun için Bilgi Edinme Yasası kapsamında birçok resmi kuruma başvuruda buldum ancak herhangi bir bilgi maalesef paylaşılmadı. Bunun üzerine çalışmayı, medyaya yansıyan kadın cinayetleriyle sınırlandırmak zorunda kaldım (1. Görüşmeci, 24.05.2020).

Tabii bu durum büyük veriye erişim eşitsizliğinin yanı sıra, açık veriye erişim sorununa da işaret ediyor. Açık veri, herhangi bir yasal sınırlama olmaksızın ücretsiz olarak, serbestçe kullanılabilen ve dağıtılabilen bilgi olarak tanımlanıyor. [3] Kamuoyunun kullanımına açık, erişilebilir olan verilere en temel örnek ise hükümet verileri. Dünya’da; Almanya, İsveç, ABD, Singapur, Tayvan, Fransa gibi pek çok ülkenin açık veri portalı bulunuyor. Türkiye’de ise henüz uluslararası örneklere benzer bir “data.gov” portalı mevcut değil.¹ Hükümetlerin verilerini açmaları, şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından önem arz ediyor. Tez çalışması kapsamında görüştüğüm katılımcılar, Türkiye’deki kamu verilerinin güvenilir, tutarlı ve açık olmadığını belirtti. 2. Görüşmeci (Akademisyen), Türkiye’de açık veriye ulaşmanın zorluklarına değindi:

Örneğin CİMER üzerinden, Basın İlan Kurumu’nun verdiği cezaların kaydını istemiştim, yıl yıl, 1994’ten günümüzde kadar. Çünkü 1994’te basın ahlak ilkeleri belirlenmiş ve bu ilkelere göre cezalar veriliyor medya kuruluşlarına. Ellerinde var yani bu veriler ama bunu paylaşmıyorlar. Herhangi bir yerde yayınlamıyorlar. Yayınlasalar zaten benim istememe gerek kalmayacak ki. Sayfalarından alacağım bu verileri (2.Görüşmeci 10.02.2021).

3. Görüşmeci (Veri Gazetecisi) ise ulaştığı bazı verilerin güncel olmadığını belirtti:

1 Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi web sitesinde “vatandaşlarımıza ve bilim insanlarımıza sunulacak anonimleştirilmiş ve mahremiyeti sağlanmış veriden değer üreten veri paylaşım projesi” açıklamasıyla, bir açık veri portalı projesinden bahsediliyor fakat proje henüz hayata geçmemiş.

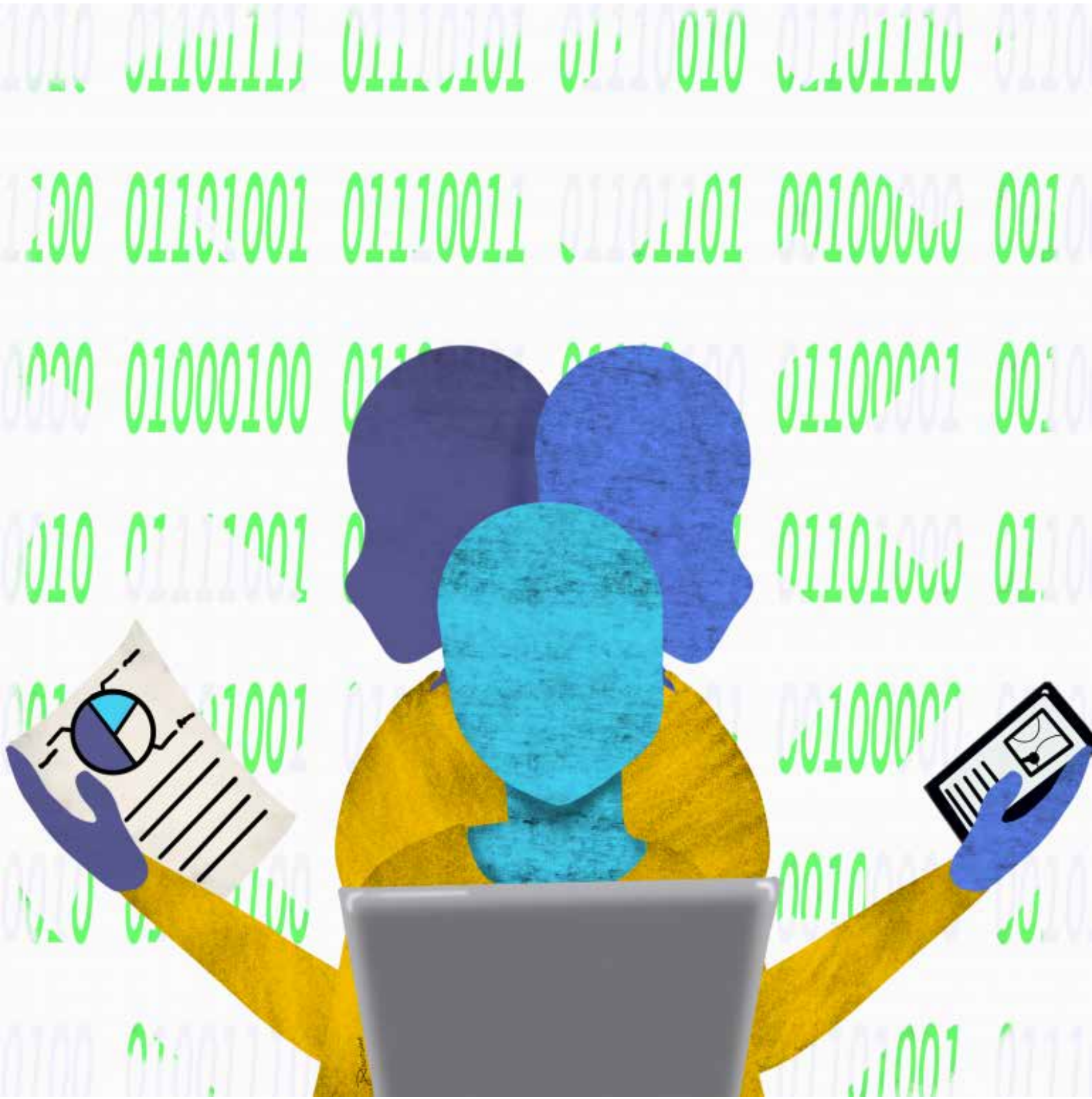
TÜİK tarafında bir sıkıntı yok her türlü veriye ulaşabiliyoruz ama bazı veriler güncel olmayabiliyor. Çalışma 3 yılda 1 yapılıyor ya da belli bir yıl yapılmış, belli bir yıl yapılmamış oluyor; bu bir sorun oluşturabiliyor (3.Görüşmeci, 20.04.2021).

Ayrıca veri gazeteciliğinde açık verilerin makine okunabilir formatta olması gerekiyor. PDF ya da JPEG gibi formatlarda aktarılan verilerin sorun yarattığını dile getiren 3.Görüşmeci, bu verileri uygun formata getirmenin yeni bir iş yüküne neden olduğunu dile getirdi. Öte taraftan açık veriye erişim sorunu, gazetecilerin haber yapmalarının önünde bir engel olarak görünüyor. Bununla birlikte açık veriye erişmek, doğru bilgiye erişmek anlamı da taşıyor. Pek çok haber kuruluşu, birincil haber kaynağı olarak görülen açık devlet verilerine güvenmedikleri için, ikincil haber kaynağı olan sivil toplum kuruluşlarının verilerine başvuruyor. Veri gazetecisi olan, 4. Görüşmeci (Veri Gazetecisi), kadın cinayetleri, asgari ücretli çalışan sayısı gibi konularda TÜİK’in verilerinden ziyade ikincil kaynaklara başvurduklarını dile getirdi.

Günümüz dezenformasyon çağında, kaynağı iyice doğrulanmadan paylaşılan haberler, yalan haberin yayılmasına yol açıyor. Veri gazeteciliğinde haber kaynağını doğrulamanın en temel yolu ise, elde edilen veri setini başka veri setleriyle karşılaştırmak. Fakat Türkiye’de büyük veri kaynaklarını çoğunlukla kamu verileri oluşturuyor. Kamu verilerinin güvenilirliğinin tartışmalı olduğu bir ortamda, doğrulama yapmadan paylaşılan haberler etik sorunlara neden oluyor.

Veri gazeteciliğinde karşılaşılan bir diğer etik sorun ise haberin kaynağına yer verilmemesi. Gazeteciler meslektaşlarının, yaptıkları haberlerde veri setlerini paylaşmalarını; kullandıkları metodolojiyi mutlaka belirtmelerini istiyorlar. Gazeteciliğin temel ilkelerinden olan kaynağına yer vermek ilkesi, veri gazeteciliğinde şeffaflığa katkı sunmayı, okuyucunun güvenini kazanmayı ve haberin daha anlaşılır olmasını sağlıyor.

Veri gazeteciliğiyle ilgili en büyük endişelerden bir diğeri de kişisel verilerin korunması konusunda. Büyük veri setinin kişisel veriler içerip içermediğine bakıp, öyle paylaşmak gerekiyor. Görüşlerine başvurduğum veri gazetecileri, paylaştıkları

İllüstrasyon: Charise Arter

verileri anonimleştirdikleri için herhangi bir etik soruna yol açmadıklarını ifade ettiler. Katılımcıların bu görüşlerine karşın, görünüşte kişisel olmayan verilerin, uygun verilerle eşleştirildiğinde bireylerin kimliğinin tespit edilebildiğini gösteren araştırmalar mevcut. [3] Bu nedenle özellikle hassas gruplarla çalışılırken çok dikkatli olmak gerekiyor.

Bunların yanı sıra haberin yalnızca sayılardan oluşması, haberde tarihsel arka plana yer verilmemesi; veri görselleştirmede yapılan manipülasyonlar (örneğin sosyal ve ekonomik yönden farklı olan iki ülkenin belirli bir konu üzerinden aynı grafikte karşılaştırılması), haberde tekrar eden verilerin hesaba katılmaması gibi durumlar da etik sorunlara yol açıyor.

Sonuç ve Öneriler

Görüldüğü üzere, veri gazeteciliğinde etik sorunların ortaya çıkmasında, hem mevcut kapitalist düzende medyanın konumu hem de gazetecinin etik sorumluluğu rol oynuyor. Mevcut düzende veriye erişimde eşitsizlikler, devlet verilerinin açık olmaması, verilerle manipülasyon yapılması gibi sorunlar devam ediyor. Öte yandan veri gazetecilerine, haberin kaynağına yer vermek, kişisel verilerin gizliliğine dikkat etmek gibi konularda sorumluluk düşüyor. Tez çalışmamın sonucunda ulaştığım aşağıdaki önerilerin, veri gazeteciliğinde etik sorunların çözümü için faydalı olacağına inanıyorum:

- Türkiye’de devlet düzeyinde bir açık veri portalı olmalıdır.
- Resmi kurumların verileri ulaşılabilir olmalıdır.
- Herkes veri setlerine eşit olarak erişebilmelidir.
- Veri gazeteciliği ile ilgili temel etik ilkeler belirlenmelidir.
- Hem gazeteciler hem de okuyucular veri okuryazarlığı becerisine sahip olmalıdır.
- Gazeteciler, veri gazeteciliğinde etik ihlallerle ilgili teorik ve pratik eğitimler almalıdır.
- Veri gazetecileri, kişisel verilerin korunması konusunda farkındalık kazanmalıdır.

Günümüzde gazetecilik pratiği iki kutup arasına sıkışmış durumda. Bir yanda etik, diğer yanda ise ticari gazetecilik [5]. Reklama dayalı iş modeli, nitelikli haberciliği değil, medya kuruluşunun ekonomik büyümesini ön planda tutuyor. Hıza ve rekabete dayalı bu ekonomik yapı içerisinde gazetecilerin gerçeğin peşinden gitmeleri zorlaşıyor. Fakat gazeteciler karşılaştıkları baskıya rağmen alternatif yollar açarak, dijital platformların olanaklarını kullanıp, seslerini duyurmaya devam ediyorlar.

Veri gazeteciliği; kamu yararı, şeffaflık, demokrasi gibi kavramlarla birlikte anılan bir habercilik türü. Toplumunu ilgilendiren konularda, apaçık ortada olan fakat derlenmesi gereken verileri hikayeleştirerek, demokrasiyi geliştirme potansiyeline sahip. Yukarıda bahsedilen öneriler ışığında, gazetecilerin nitelikli veri gazeteciliği haberleri üreterek, İonna Kuçuradi’nin de ifade ettiği gibi “bireylerin etraflarında olup bitenler hakkında kendi düşüncelerini inşa etmelerine” [6] katkı sağlayacaklarına inanıyorum.

Kaynaklar

1. Aktan, E. (2018). Büyük Veri: Uygulama Alanları, Analitiği ve Güvenlik Boyutu. *Bilgi Yönetimi*, 1(1), 1-22. <https://doi.org/10.33721/by.403010>
2. Bradshaw, P. (2012). Introduction. Gray J., Bounegru L. ve Chambers L. (Ed.), *The Data Journalism Handbook 1*. European Journalism Centre. <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/>
3. Bradshaw, P. (2012). What is Data Journalism?. Gray J., Bounegru L. ve Chambers L. (Ed.), *The Data Journalism Handbook 1*. European Journalism Centre. <https://datajournalism.com/read/handbook/one/introduction/what-is-data-journalism>
4. Open Definiton. (28 Ocak 2022). Açık veri tanımı. <https://opendefinition.org/>
5. Narayanan, A. ve Shmatikov, V. (18-22 Mayıs 2008). Robust de-anonymization of large sparse datasets. *IEEE Symposium on Security and Privacy*, 111-125. <https://doi.org/10.1109/SP.2008.33>.
6. Taş, O. (2009). Medya Etiğinin Tarihsel Temelleri ve Gelişimi. Çaplı, B. ve Tuncel, H. (Der.), *Televizyon Haberciliğinde Etik*, 3-23. Fersa Yayınları
7. Kuçuradi, I. (1999). Philosophical Ethics and Professional Ethics Introduction. Kuçuradi I., Yavlal-Gedik N (ed.) *Ethics of the Professions: Medicine Business, Media, Law*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-60153-8_1

Kıvanç El

Medyanın Manipülasyonları: “Hiçbir ‘gerçek’, ‘haber’in önüne geçemez” mi?

Medya son dönemde baskılar, sermaye yapısı, liyakat sorunu, istihdam daralması, örgütlenememe gibi nedenlerle ciddi krizin içinde. Krize paralel son yıllarda manipülasyon nitelikli haberlerdeki artış da dikkat çekici. Tabii bu noktada vurgulanmalı ki manipülasyon ve etik ihlalleri, sadece “yandaş” ya da “havuz” olarak tarif edilen iktidara yakın ya da iktidar desteği ile ayakta duran medyanın problemi olmaktan da çıktı. Günümüzde iktidara muhalif olan köklü medya organlarında da oldukça fazla manipülasyon ve ilke ihlaline rastlamak mümkün. Bu nedenle de sorun, bazı medya kuruluşlarıyla sınırlı olmanın ötesine geçerek gazeteciliğin ana sorunlarından biri dönüştü ve ne yazık ki günümüzden gelecek kuşaklara aktarılan gazetecilik pratiği, birçok ilke ihlalini içerir duruma geldi. Bu aktarımın gelecekte daha büyük problemlere yol açması ise kaçınılmaz.

Gazetecilerin büyük çoğunluğunun, çalışılan basın kuruluşunun sahibinin çıkarları doğrultusundaki gazetecilik ilkelerine aykırı tutumu, ciddi düzeyde mesleki dejenerasyona yol açmış durumda. Haber üretim süreçlerinde evrensel meslek ilkelerini öncelleyenler; iktidara, yönetimlere, siyasi partilere ve sermaye gruplarına yönelik haberlerde kamuoyunu doğru bilgilendirme sorumluluğundan uzaklaşıp ‘çıkarcı’ temelli ‘habercilik yapanlar’, sadece bindikleri dalı değil ağacı kurutmaktadır.

İlke ihlalleri ve manipülasyonlar açısından 2021 yılı, oldukça “doyurucu” geçen bir yıl

oldu. Bazı örneklerle bakarak neler yaşandığını hatırlamakta fayda var. Hatırlamak isteyenler için Çağdaş Gazeteciler Derneğinin (ÇGD) yıl boyunca yayımladığı raporlar iyi birer kaynak olacaktır. Şimdilik bazı dikkat çeken örneklerle manipülasyonlara nasıl imza atıldığına, ilke ihlallerinin nasıl gerçekleştiğine bakalım. Hatırlamanın ve hatırlatmanın gücü aslında benzer hataları yapmayı da engelleyecektir. Elbette bunu anlamak için temel mesleki etik kaygılara sahip olmak gerek..

Halbuki ne güzel başlamıştı!

Her yeni yıl aslında bir umuttur. Bu umut elbette toplumun tüm kesimlerinde olduğu gibi medyada da hissedilebilir. Ancak yayın kuruluşları, gazeteciler bu durumu içselleştirmemeli, ilerisine geçip bayraktarlığını yapmamalıdır. Yapmaya başladığı an meslek ilkelerinde erozyon başlamış olur. 2021 yılında bu çerçevede çok sayıda örnek yaşandı. 2021 yılının başında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye de zor bir pandemi döneminden, ekonomik koşullar geçti. Medyanın, genel olarak da merkez medyanın, halkın sorunları ve beklentilerini yansıtmak yerine iktidarın umutlarını yeşertmeyi tercih etme yönündeki yayıncılık anlayışı, pandemi döneminde yapılan haberlere de hakim oldu. Yıl boyu yapılan yayın ve haberlerle Türkiye’nin içinde bulunduğu koşullar her zamanki gibi görmezden gelindi ve vatandaşa pembe tablolar sunuldu. Gazetelerde,

Amerikan askerleri 21 Mart 2003'te Irak'ın güneyinde Irak ordusundan bir askere su veriyorlar.

“Projeleriyle, reformlarıyla işte 2021”, “Ekonomi ve hukuk reformlarıyla demokrasi çitası yükselecek”, “Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri yeni bir kulvara girecek”, “2021’in Türkiye’de yatırım, üretim ve özgürlükler bakımından şahlanışa geçeceği bir yıl olacak” başlıklı; “Felaketlerle geçen 2020 bitterken, gelmeye başlayan olumlu işaretler bu yıl için umutları daha da büyüttü” ibareli çok sayıda haber okuduk, televizyon kanalları aracılığıyla dinledik. Burada somutlaştırmak için yayın kuruluşu da belirtmek gerek. Akşam gazetesinin yılın ilk haftasındaki bir haberinde, “Ekonomide uluslararası güvenle birlikte dövizdeki düşüş sürecek; üretim, ihracat ve iç ticaret büyüyecek. Suriye, Libya ve Karabağ’da Türkiye’nin adımlarıyla sağlanan ‘çatışmasızlık’ kalıcı çözüm fırsatı sunuyor” ifadelerini hatırlatmadan geçmek olmaz. 2021 yılının sonuna geldiğimizde “dövizdeki düşüş sürecek” cümlesinin ne kadar gerçek dışı olduğu, ekonomide gelişmelerle net olarak görüldü. “Hiçbir gerçek haberin önüne geçemez” görüşü, gazetecilik ilkelerinden gittikçe uzaklaşanlar tarafından 2021 yılı boyunca tersine çevrildi ve siyasal-sosyal her gelişme sonrası haberler gerçeklikten uzaklaştıkça uzaklaştı. Diğer taraftan ekonomideki bu olumsuz gidişe, halkın daha fazla sıkıntı yaşamasına “sevinmek” de medyanın görevi değildir, olmamalıdır.

Benzin en ucuzu mu?

Ekonomideki gelişmelerin en fazla yansıdığı yerlerden biri de akaryakıt fiyatlarıydı. Bu konudaki bazı haberlerin sunumu ise manipülasyonda ne derece profesyonel olunabileceğini ortaya koydu. Özellikle A Haber’in yaptığı gibi (diğer kanallardan da örnekler verilebilir) Avrupa ülkelerinin para birimleri ile Türk para birimini kıyaslayarak verilen “Almanya’da benzin Türkiye’den daha pahalı” gibi haberlere imza atıldı. Bu haberlerde alım gücü, ülke şartları gibi en basit temel hesaplamaların dahi yapılmaması açık bir etik ihlali olarak medyanın eksi hanesine yazıldı.

Boğaziçi’nde yaşananlar

2021 yılına damga vuran olayların başında, Boğaziçi Üniversite protestoları, akademisyenlerin günler süren eylemleri yer aldı. Türkiye’nin en saygın üniversitelerinden Boğaziçi Üniversitesi’ne Prof. Dr. Melih Bulu’nun rektör olarak atanması sonrası öğrenciler ve bazı akademisyenler eyleme başladı. Protesto eylemlerinin yansıtılması, medyanın halini ortaya koyan önemli göstergelerden birini oluştur. İktidara yakın medya, gözaltına alınanları “terörist” vurgusu ile haberleştirirken, muhalif kanatta öğrencilerin eylemleri adeta bir “devrim

süreci” başlamışçasına abartılarak verildi. Bu eğilimler de, “rektör niye tartışılıyor”, “kim bu rektör”, “itiraz eden neye itiraz ediyor” gibi gazetecilerin aslında sorması gereken soruları sormadan birçok haberin ortaya çıkmasına yol açtı. Üniversitede yaşananlara dair detaylı görüşler, yani gazetecilik faaliyeti olarak bakabileceğimiz önemli haberlerden birine BBC Türkçe imza attı. “Öğrenciler ne istiyor”, “Rektör Bulu kendini nasıl savunuyor”, “İktidar kanadı nasıl değerlendiriyor, nasıl yorumluyor” gibi sürecin içindeki tüm aktörlerin fikir ve değerlendirmelerine yer veren bir haber yapılması önemliydi. Buradaki gazetecilik sorumluluğu değerliydi. Gazetecilerin görevi, ne öğrencileri ‘terörist’ ilan etmek ne de eylemleri iktidar karşıtlığının bayraktarlığına çevirmektir. Önemli olan; eylemlerin nedenini, tarafların gerekçelerini, varsa rektörün sorgulanacak geçmişini belgeleriyle ortaya koymak, kamuoyunu bu konuda aydınlatmaktır. Zaten Prof. Dr. Melih Bulu olayında gerçekler ortaya konduğunda, kimin ne kadar haklı olduğu gün yüzüne çıkmaktaydı. Sürecin sonunda rektörün, 6 ayı dolmadan görevden alınmasını hatırlatmakta da fayda var.

Siyasetten bir örnek

Geçtiğimiz yılın önemli gündemlerinden birisi de siyasi alandaki ittifak hareketliliği idi. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın, yılın ilk aylarında dönemin Saadet Partisi (SP) Yüksek İstişare Kurulu Başkanı Oğuzhan Asiltürk’ü (Asiltürk, 1 Ekim 2021’de hayatını kaybetti) ziyareti, siyasi kulisleri de hareketlendirdi. Yazılı ve görsel basının büyük kısmının yaşananları olduğu gibi değil “olmasını istedikleri” gibi haberleştirmeye, tartıştırmaya çalışması dikkat çekiciydi. Saadet Partisi yetkililerine danışılmadan konuyla ilgili çok sayıda haber yayınlanırken, parti yetkililerinin açıklamalarının sansürlenmesi dikkatlerden kaçmadı. Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu, Habertürk’te katıldığı programda şartlarının yerine getirilmesi halinde AKP’de dahil herkesle ittifak yapılabileceğini söylediğinde, iktidara yakın medyanın Karamollaoğlu’nun dile getirdiği “şartlardan” - ki bu şartlar arasında Başkanlık sisteminden vazgeçilmesi de yer alıyordu- bahsetmeden haber yapması, örnek manipülasyonlardan biriydi. Ne yazık ki taraflara danışılmadan, dile getirilenlerden farklı anlamlar çıkartılarak kurumların kendi ittifak beklentisine göre haber yapmaları, son yıllardaki temel etik sorunların başında gelmekte.

Peker’den kahraman yaratmak

Mayıs ayında Türkiye kamuoyunun öncelikli gündemi, suç örgütü lideri Sedat Peker’in yurtdışındayken sosyal medya hesabı üzerinden yayınlamaya başladığı videolarla ortaya attığı ciddi iddialar oldu. Bu iddiaların verilmesi de manipülatif şekildedir. Medyanın bir bölümü iddiaları yeterli araştırma yapmaksızın doğru kabul ederken, iktidar yanlısı yayın organlarında iddialar görmezlikten gelindi. Bu noktada Evrensel gazetesinin tüm iddiaları tek tek çıkarıp, bazılarını taraflarına sorarak haberleştirmesinin gazetecilik açısından iyi örneklerden biri olduğunu da not düşmek gerek. Gazeteciler, bir suç örgütü liderinin açıklamalarını itiraf silsilesi olarak da değerlendirebilir ancak burada gerçek sorumluluk tek tek bu iddiaların peşine düşülmesi, taraflara sorulması varsa yargı süreçlerinin araştırılması olmalıdır. Hal böyleyken bu iddiaların siyasi bir kavga haline getirilip taraftar olunması mesleki olarak kabul edilemez bir durum, sorundur.

Gazetecilikteki ince çizgi

Medyanın görev - yazılı veya görsel olsun - algı yaratarak vatandaşları yanlış yönlendirmek değil, olgusal gerçekliği mesleki etik kurallar çerçevesinde nesnel kalarak aktarmaktır.

Görünen gerçekliğin habercilik misyonu unutulmadan ortaya konması, gazetecinin, gazeteciliğin toplumsal görevini yerine getirmesindeki en önemli belirleyicidir. Aksi durumda ‘haber’ diye sunulan metinlerin, propaganda malzemesine dönüşmesi kaçınılmazdır.

Not: Geçen yıl; İstanbul Sözleşmesi’nin feshedilmesi, faiz tartışmaları, Meclis’teki tezkere gibi birçok konu başlığındaki haberlerde yaşanan etik ihlallere ilişkin detaylı değerlendirmeler, Çağdaş Gazeteciler Derneğinin 2021 yılına ait ‘Medya İzleme Raporları’ndan takip edilebilir.

ÇGD, 68 Kuşağı'nın bıraktığı miraslardan biridir

ÇGD (Çağdaş Gazeteciler Derneği) 1978 yılının 23 Şubat'ında gazetecilerin bağımsızlığı, temel hak ve özgürlükleri ve basında demokratikleşme mücadelesi hedefiyle yola çıktı. Aradan geçen 44 yılda Basın iş kolu ve örgütlenmesine görüşleri ile katkı sundu, gazetecilerin örgütlenmesine öncülük etti; gözaltına alınan, tutuklanan, saldırıya uğrayan ve katledilen yüzlerce üyesiyle gazetecilikte inadin ve direncin adı oldu.

ÇGD'nin 44 yıllık tarihinde sorumluluk üstlenen, yönetimde yer alan, siyasi tarihe paralel örgütlü basın mücadelesine tanıklık eden meslek büyüklerimize, bugünlere nasıl geldiğini anlatmaları için mikrofon uzattık; ÇGD Genel Merkez bünyesinde hazırladığımız podcastler aracılığıyla örgütün tarihinde iz bırakanları dinledik. Türk siyasi tarihine paralel sürdürülen tarihsel çalışmamız ilerleyen sayılarda da devam edecek.

1970'lerde Rüzgarlı Sokak ruhu

Çağdaş Dergi'nin bu sayısında, ÇGD'nin kurucu üyelerinden Mehmet Öztoprak, 18 yıl başkanlığını yapan Ahmet Abakay ve Bursa Şubesi'nin kurucularından ve bir dönem başkanlığını yapan Bünyamin Tokmak'la gerçekleştirdiğimiz söyleşilerden ayrıntılara yer verdik. Mikrofonu gazeteciliğe 1970'lerde Rüzgarlı Sokak'ta başlayan Mehmet Öztoprak'a uzattık. Öztoprak'tan Rüzgarlı Sokak ruhunu, ÇGD'nin kurulmasına ihtiyaç hissedilen politik ortamı ve kuruluş çabalarını dinledik:

“Dönemin Ankara Gazeteciler Cemiyeti yönetimiyle üyelik konusunda sıkıntılar yaşıyorduk. Sadece bu değil tabii; 1968 kuşağıyla başlayan, 70'lerde doruk noktasına ulaşan genç bir kesim vardı. Toplumun büyük kesimini arkasına katamadı ama topluma iyi bir çark oluşturdu, iyi bir öngörüyle sunumlar yaptı ama başarılı olamadı 68 Kuşağı. Ama bu topluma

büyük bir miras bıraktı, o miraslardan bir tanesi de Çağdaş Gazeteciler Derneği'dir. İlk olarak üç kişi bir araya gelmiştik: Alaattin Orhan, Mehmet Genç, ben. Üçümüz oturduk konuşuyoruz, yoğun şekilde gençlik örgütlerinin de içinde bulunuyoruz. Hepimiz bir gençlik örgütü grubu içerisindeyiz; o sırada Türkiye İşçi Partisi ve Genç Öncü'nün üyesiydim. Çağdaş Gazeteciler Derneği de böyle bir grubun öngörüsüyle medyana geldi. Mehmet Genç arkadaşımız, Dev-Genç'i temsil ediyordu. Bir başka arkadaşımız ise TKP'yi. Hareketli ve mücadeleci gençliğin yansıması olarak değerlendirilebilir. O kesim itirazcıydı, şundan itirazcıydı: Yukarıda bir üst örgüt olarak Ankara'da görünen Gazeteciler Cemiyeti'nin üyeleri kolay ilişkiler sağlayıp, bu ilişkileri zaman zaman kendi çıkarlarına kullandıkları için, ya da genç, hevesli gazetecilerin önünü kesip bir tarafa atılmasına neden oldukları için buna karşı çıkıyorduk, karşı duruyorduk. Orada karşı duruyorduk, basın toplantılarında karşı çıkıyorduk, toplanıp kendi aramızda konuşuyorduk orada karşı çıkıyorduk. Her alanda biz bunların üzerine gitmeye başladık.”

“Özgür, bağımsız gazetecilik yapmak istiyorduk”

Çağdaş Gazeteciler Derneğinde ilk dönemi 27.06.1982 - 17.06.1989, ikinci dönemi 18.12.2005 - 22.04.2017 olmak üzere toplamda 18 yıl 3 ay 24 gün genel başkanlık yapan Ahmet Abakay ise ÇGD'nin kuruluşundan sonraki ilk yıllarını anlattı:

“Özgür, bağımsız gazetecilik yapmak istiyorduk. Niye Çağdaş kurudu, niye biz yer aldık: Diğer örgütler, mesela o dönem Ankara Gazeteciler Cemiyeti üye kabul etmiyordu gençleri, ‘muhalefet olur’ diye, ‘yönetimi’ değiştirirler diye ve iktidara yakın davranıyorlardı. Bağımsız gazetecilik yapan, özgür gazetecilik yapan, iktidarlardan daha bağımsız ve muhalefet yapabilen, gerçekleri yazmak isteyenlerin bulunduğu bir adresi oldu Çağdaş Gazeteciler Derneği. Onun için çekim merkezi oldu. Başka bir yerde Ülkücü Gazeteciler

1 Temmuz 1988 - Gazetecilere yönelik baskıları protesto eden ÇGD üyeleri, DGM Başsavcısına uyarı mektubu vermek için Çevre Sokak'ta bulunan DGM'ye yürürken

Derneği, o da zaten MHP güdümünde varlığını sürdürüyordu. Dolayısıyla Çağdaş Gazeteciler Derneği, o zaman gerçek anlamda bir çekim merkezi oldu.”

Bursa Şubenin kuruluşunda yer alan, bir dönem de Şube Başkanlığı görevini yürüten Bünyamin Tokmak'tan ise ÇGD'nin, kuruluşuna yönelik tartışmaları, yükselen itirazları dinledik:

“Çağdaş Gazeteciler Derneği bir tepkinin ürünüdür. Ankara Gazeteciler Cemiyeti bazı gazetecileri, özellikle genç ve kendini solda kabul eden gazetecileri üye almakta direniyordu. Onlar iktidara yakın bazı kazanımlar elde ediyorlardı, bu kazanımları paylaşmak istemiyorlardı hem de kendilerine göre homojen bir üye yapısı istiyorlardı. Çağdaş Gazeteciler Derneğinin kurulması aynı zamanda başka illerde de üye olmayı çok zorlaştıran cemiyetlere karşı bir kırılma yaşattı. Bunlar inatlarından zamanla vazgeçmek zorunda kaldılar. ÇGD ile birlikte bu dirençleri kırıldı. Sahada aktif olarak çalışan, kişisel menfaat ilişkilerine girmeyen, evrensel gazetecilik ilkelerini savunanlar Çağdaş Gazeteciler Derneği çatısı altında toplanmaya başladılar.”

“ÇGD'nin önce kuruluş ilkeleri belirlendi, ilkelerin peşinden gittik”

“ÇGD'nin kuruluşundan bugüne solda, sosyalist cephede konumlanmasının gazetecilikle çatışan ya da örtüşen yönleri nedir?” sorumuza ÇGD'nin eski yöneticilerinin verdikleri yanıtlar özetle şöyle:

Mehmet Öztoprak: *Çağdaş Gazeteciler Derneğinin ilkeleri vardı. O ilkeleri itip ben yürüyorum denilemezdi. Önce o ilkeleri önüne alacaksın sonra yürüyeceksin. Gerçekten de öyle oldu. Çağdaş Gazeteciler Derneği önce ilkelerini koydu, ondan sonra o ilkelerin hayata geçirilmesi için yürüyüşe geçti. Bunun için darbe olabilir, başka özel şeyler olabilir, hayatın dayatmaları olabilir, basın sektöründe yer alan gazete sahiplerinin saldırıları olabilir, bunların hepsini karşılamak, bunlara karşı koymak ve ortak çalışma alanı oluşturmak için elinden gelen her türlü mücadeleyi ve yöntemi kullanmıştır, demokratik koşullar içerisinde kullanmıştır. Dayatma değil, örgütlenerek, örgütlülüğün gücünü ortaya koyarak kullanmıştır ve bunda da bence 70, 80 yıllarında çok müthiş başarılar elde etmiştir.*

Fotoğraf:Saim Tokaçoğlu

31 Mayıs 1980 - Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin Türk-İş'in toplantı salonunda yapılan 2. Genel Kurulu

“Bağımsız gazetecilik ve özgür “Evrensel gazeteciliği savunduk” düşünceden yanaydık”

Ahmet Abakay: Dernek basın örgütüydü parti değildi tabii. O ayrımın bilincindeydik. Biz o zaman neyle uğraşıyorduk! Mesela biz Onur Ödülleri vermişiz, bu Derneğin çizgisinin göstergelerindedir. Ali Dinçer “1 Milyon Çocuk Kitabı” yayınlattı, biz ona Onur Ödül verdik. Profesör Server Tanilli, faşistler tarafından kurşunlandı, biz ona 1982’de Onur Ödülü vermişiz. Ardından bir yıl sonra İlhami Soysal, sonra Gırgır dergisinden Oğuz Aral. Bunlar hepsi o dönemde Milliyetçi Cephe iktidarlarına muhalefet eden, çok değerli, kendi yaşamlarını ortaya koyan insanlar. Nadir Nadi’ye vermişiz; Aziz Nesin’e vermişiz 1985 yılında. Barış Derneğine vermişiz, o sıralar hedefti. DİSK’e vermişiz, basın ve demokrasiye katkısı nedeniyle. Mustafa Ekmekçi’ye aynı şekilde vermişiz. 1989’a İlhan Selçuk’a vermişiz. Özgür Gündem gazetesi kapatıldı, ona vermişiz mesela. Eşber Yağmurdereli’ye, “Barış İçin 1 Milyon İmza” girişimi için. Yaşar Kemal’e vermişiz, düşünce özgürlüğünü savunmadaki ödünsüz tavrından kaynaklı. Bunlar bir basın örgütünün kimliği, dünyaya bakışının ifadeleri. Bizim farkımız buradaydı; bağımsız gazeteciliği ve düşünce, ifade özgürlüğünü savunanlar bizim dostlarımızdı. Bizi de ayırıştıran, özel kılan da buydu zaten.

Bünyamin Tokmak: Çağdaş Gazeteciler Derneğinin iç savaş konusunda, savaş kışkırtıcılığı konusunda, barış yanlısı olma konusunda, evrensel gazetecilik ilkelerine uyum gösteren, örtüşen ilkelerini bazı gazeteci arkadaşlarımız yanlış anladı, algılayamadı ya da sahip çıkmadılar. Onlar bir müddet sonra ÇGD’den ayrıldılar. Sonuçta bugün kalanlar yine Çağdaş Gazeteciler Derneğinin tüzüğünde yazan evrensel gazetecilik ülkelerini savunan arkadaşlar. Biz evrensel gazeteciliği savunduk. Sormayı, sorgulamayı, olması gerekenin yapılmasını hep istedik, ön planda tuttuk. Hangi iktidar gelirse gelsin, hep soran, sorgulayan, ister istemez muhalif kanalda yer aldık. Her zaman iktidarların, güç sahiplerinin, reklam verenlerin, patronların ya da silahlı kuvvetlerin, yani gücü elinde bulunduran sorgulayan olduk.

Not: ÇGD eski yöneticileri ile gerçekleştirdiğimiz podcast serisini derneğimizin internet sitesinden dinleyebilirsiniz. <https://cgd.org.tr/>

İkinci Adım

İyiye gitmiyor dünya. Kan tükürüyor.

“Teslim ol” çağrısı yapıyor zırhlı araçlar. Nassıl da bağınaz ve kindar.

Üstelik her yıl biraz daha ısınmakta havalar.

Bense saatler var dolma sarıyorum mutfakta, aklımsa kızımda.

[Şık ambalajdaki organik vegan’larla aç bilaç mı oralarda?

Dünyayı korumaya inerken kanatları çalınan melek düşüp kaldı mı,
bir Healthy Life Style Shop’un kapısında?]

Kimbilir kaç uluslararası kanalın

interaktif tartışma programı kafam zonkkk zonkk... Ve boş

bir istiridye: ne inci çıkar içinden, Afrodite ne de.

Ön-kapağında “Özgürlük” yazan

birer din kitabı misali yiro ata dura yürüyor millet,

herkes kendi yerinde, hepsi aynı yerlerde:

ÇevreciFeministVeganGeyMey takılan da ateş püskürten ejderrrr

ufacak bir iktidara konduğu anda

ve o kaskatı kutsal kuralları da yalan yanlış bir doğruculuk adına.

N’apsın bilemiyor insan. Yaşımız kemâle ermiş çok şükür

de öğrendik çeşiiit çeşit dolma malzemesini.

Kızım amann! Atacağı ilk adım uzaklaşmak olsun her çeşit dindardan.

Dibi tutmadan söndürmeliyim şimdi tencerenin altını.

[Ah, “İkinci adım”!.. sana kalmış:

Özgürleşen insan sürüklenmez onun bunun ardından,

basıp gider kendi yarattığı dünyaya ve gönlünce yaşar orada.]

Atina, 2018

Mehmet Yaşın

